

”Mikä se minulle on?”

Vastakohtaisuus inhimillisen ja ei-inhimillisen välillä

Johanna Sinisalon *Ennen päivänlaskua ei voi* -romaanissa

Laura Setälä

Pro Gradu -tutkielma

Kotimainen kirjallisuus

Suomen kielen ja

kirjallisuuksien laitos

Helsingin yliopisto

Lokakuu 2019

Tiedekunta – Fakultet – Faculty Humanistinen tiedekunta		Koulutusohjelma – Utbildningsprogram – Degree Programme Kirjallisuudentutkimuksen maisteriohjelma	
Opintosuunta – Studieinriktning – Study Track Kotimainen kirjallisuus			
Tekijä – Författare – Author Laura Setälä			
Työn nimi – Arbetets titel – Title ”Mikä se minulle on?” Vastakohtaisuus inhimillisen ja ei-inhimillisen välillä Johanna Sinisalon <i>Ennen päivänlaskua ei voi</i> -romaanissa			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu	Aika – Datum – Month and year 10/2019	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 44	
Tiivistelmä – Referat – Abstract Pro gradu -työni käsittelee inhimillisyyden rakentumista ja sen vastakohtia Johanna Sinisalon <i>Ennen päivänlaskua ei voi</i> -romaanissa, joka voitti Finlandia-palkinnon vuonna 2000. Tutkimukseni on jatkoa niin <i>Ennen päivänlaskua ei voi</i> kuin muusta kotimaisesta kirjallisuudesta tehdyille ekokriittiselle ja posthumanistiselle tutkimukselle. Hyödynnän tutkimuksessani myös eläinfilosofian ajattelumalleja. Käytän hyödykseni niin suomalaista kuin ulkomaistakin tutkimusta. Metodeinani ovat narratiivinen analyysi, dialogin ja sisäisen puheen tutkiminen sekä intertekstuaalisuuden vaikutukset. 2010-luvulla ilmastonmuutoksesta ja sen seurauksista on keskusteltu paljon niin mediassa kuin tutkijoidenkin piirissä. Yksi keskeinen osa keskustelua on ollut ihmisen rooli suhteessa eläimiin sekä erilaiset teoriat kuudennesta sukupuuttoaallostasta, joka uhkaa sekä eri eläinlajeja että ihmistä. Ekokriittinen ja posthumanistinen tutkimus vievät keskustelua eteenpäin. Kirjallisuudella on suuri merkitys siihen, miten hahmotamme muita eläimiä ja niiden roolia. Siksi näen tärkeäksi tutkia inhimillisyyden ja eläimellisyyden rakentumista kirjallisuudessa. Tutkimuksessani osoitan, millä keinoin romaanissa esiintyvää peikkoa toisaalta eläimellistetään, toisaalta inhimillistetään romaanin edetessä. Toisaalta pohdin, säilyttävätkö ihmiset oman inhimillisyytensä vai onko myös heissä havaittavissa eläimellisiä piirteitä. Haluan tietää, tarvitsevatko ihmiset muita olentoja määrittämään itseään ja miten ihmisen ja ei-ihmisen välinen rinnakkaiselo onnistuu. Tutkielmassani osoitan, kuinka peikon ja ihmisen välille luodaan erilaisia vastakohtaisuuksia, jotka ovat välttämättömiä inhimillisyyden määrittelyyn. Vastakohtaisuuksia syntyy esimerkiksi narratiivien avulla. Rakentamalla kielellistä kuvaa eläimistä luomme niistä ennako-oletuksia, joiden mukaan kohtelemme niitä. <i>Ennen päivänlaskua ei voi</i> kuitenkin osoittaa, että tutustumalla eläimeen ja oppimalla tuntemaan sen opimme myös itsestämme ja omista haluistamme. Ihminen rakentaa eroavaisuutta myös käyttämällä valtaa eläimiin ja asettamalla itsensä niiden yläpuolelle. Ihmisen ja ei-ihmisen eli esimerkiksi eläimen pakonomainen erottaminen toisistaan ei siis ole välttämätöntä. Haluan osoittaa, että ihminen luo tietoisesti kuvaa eläimistä <i>eläiminä</i> ja itsestään <i>inhimillisenä</i> . Haluamme tietoisesti laittaa eläimet lokeroihin ja pitää ne siellä. Yhteinen elämä maapallolla vaatii kuitenkin sitä, että ihminen hyväksyy itsensä yhtenä olentona muiden joukossa eikä automaattisesti pidä itseään ylivertaisina muihin olentoihin nähden.			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords inhimillinen, ei-inhimillinen, peikko, ekokritiikki, posthumanismi, eläinfilosofia			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Keskustakampanuksen kirjasto			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Sisällysluettelo

1.	JOHDANTO	4
2.	Rakennettu rooli ihmisenä	8
	2.1. <i>Ennen päivänlaskua ei voi</i>	8
	2.2. <i>"PEIKKO I. TROLLI"</i>	9
	2.3. <i>"Hoidokki - - vai eksoottinen lemmikkieläin?"</i>	15
	2.4. <i>"Tiedän heti, että haluan sen."</i>	18
3.	Luonnollisesti samanlaisia	22
	3.1. <i>"Tajuan antaneeni sille nimen"</i>	22
	3.2. <i>"Erialaisten ihmisten kaupunki"</i>	28
	3.3. <i>"Se tajuaa."</i>	31
4.	Rajalta kohti yhteistä tulevaisuutta	38
	LÄHTEET	42

1. JOHDANTO

Maapallolla on miljoonia eläviä olentoja. Ihminen on niistä yksi. Siitä huolimatta määritämme maailmaamme hyvin paljon juuri ihmisen kautta, ihmislähtöisesti. Näin kuudennen joukkosukupuuton aikana onkin puhuttu paljon siitä, mikä on ihmisen rooli näihin muihin, ei-inhimillisiin olentoihin. Keskustelussa nousee esiin ihmisen velvollisuus muita olentoja kohtaan ja niiden mahdollisuutta elämään sekä ihmisen oikeudet esimerkiksi koe- ja tuotantoeläimiä kohtaan. (Esim. Aaltola 2013, 21-22.) Harvoin puhutaan kuitenkaan siitä, mikä on muiden olentojen rooli ihmiseen nähden. Toki tiedetään, että rikas ekosysteemi mahdollistaa myös ihmisen elämän ja ilmastonmuutos uhkaa paitsi muita olentoja, myös ihmistä. Muiden olentojen rooli elämän jatkumisen mahdollistajina ei kuitenkaan ole ainoa syy, miksi ne ovat ihmisen kannalta olennaisia. Ihminen vertaa itseään jatkuvasti muihin – niin muihin ihmisiin kuin ei-ihmisiin – ja tämä vertaaminen ja vastakohtaisuusien asettelu on se, josta olen kiinnostunut. Mitä tarkoittaa, että haluamme elää yhdessä muiden maapallon olentojen kanssa? Tarvitseeko ihminen muita olentoja ollakseen *inhimillinen*? Määrittävätkö muut olennot *ihmisen*? Keskustelussa painottuu kahtiajakoisuus, *me* ja *ne*. Inhimilliset ihmiset vastaan ei-inhimilliset eläimet.

Myös Reino Helismaan (lasten)laulu kertoo kahtiajakoisuudesta: päivästä ja yöstä, valosta ja pimeydestä, päivänsäteen ja menninkäisen mahdottomasta rakkaudesta. Rakkauden mahdottomuus syntyy kahden eri olennon eroista. Vaikka yön menninkäinen on valmis sokeutumaan päivänsäteen tähden, ei päivänsäde voi jäädä menninkäisen luokse, sillä ”pimeys vie hengen” siltä.

Niin lähti kaunis päivänsäde,
mutta vieläkin,
kun menninkäinen öisin tallustaa,
hän miettii, miksi toinen täällä
valon lapsi on
ja toinen yötä rakastaa.
(Leskelä, Kari & Helismaa 1999, 11)

Menninkäinen jää yksin miettimään vastakohtaisuutta: toinen heistä on auringon ja valon lapsi, toinen taas yön asukki. Sama vastakohtaisuus toistuu Johanna Sinisalón romaanissa *Ennen päivänlaskua ei voi* (2000), jonka nimi on suora sitaatti Helismaan laulun ensimmäisen säkeen lopusta: ”Kas menninkäinen *ennen päivänlaskua ei voi* / milloinkaan elää päällä maan” (Leskelä, Kari & Helismaa 1999, 10, *kursiivi LS*). Sekä Sinisalón novelli

että Helismaan laulu pureutuvat alussa esittämäni kysymykseen: miten kaksi eri olentoa määrittävät toisensa ja voiko niillä olla mahdollisuus yhteiseen elämään.

Johanna Sinisalo voitti vuosituhannen alussa Finlandia-palkinnon ensimmäisellä romaanillaan *Ennen päivänlaskua ei voi* (2000). Romaani on ollut melko suosittu teos opinnäytetöiden lähdeveksena. Opinnäytteet ovat lähestyneet *Ennen päivänlaskua ei voi* -romaanin muun muassa queer-teeman (Karkulehto 2007¹; Sibelius 2014) ja tunteiden sanallistamisen (Kaakko 2005; Karilainen 2007) sekä teoksen intertekstuaalisuuden ja subtekstien (Heinonen 2003; Asikainen 2008; Korhola 2011) sekä valtasuhteiden (Seppä 2004) kautta. Myös teoksen mytologia, fantasia ja peikko kansansatujen osana on kiinnostanut (esim. Piippo 2011; Longi 2013). Toisin kuin Sinisalon muista romaaneista kuten *Linnunaivoissa* (2008) ja *Enkelten veressä* (2011) tehdyssä tutkimuksessa, ekokriittistä ja posthumanistista tutkimussuuntausta on hyödynnetty verrattain vähän ja vasta viime aikoina.

Henna Korhonen on Pro gradu -työssään 2015² pohtinut myyttien ja mahdollisten maailmojen suhdetta ympäristötietoisuuden rakentumiseen romaaneissa *Ennen päivänlaskua ei voi* ja *Enkelten verta* sekä muutamassa novellissa. Tiia Rautio on samana vuonna tekemässään kandidaatin tutkielmassaan käsitellyt eläinkäsitystä *Ennen päivänlaskua ei voi* -teoksessa. Anne Hyypä puolestaan on kirjoittanut pro gradu -työnsä (2018) otsikolla ”’Eläin. Eläin?’ Inhimillisen ja ei-inhimillisen väliset rajapinnat Johanna Sinisalon romaaneissa *Ennen päivänlaskua ei voi* ja *Enkelten verta*”.

Oma työni onkin jatkumoa edellisiin tutkimuksiin. Keskittymällä pelkästään yhteen romaaniin toivon pystyväni tarkkanäköiseen luentaan teoksesta. Edelliset tutkimukset ovat kiitettävästi tutkineet eläinten ja ympäristösuhteen rakentumista teoksessa sekä niitä rajoja, joita ihmisten ja ei-inhimillisten olentojen välillä on. Tutkimuksessani lähdän vieläkin syvemmälle. Haluan tietää, miten teos rakentaa inhimillisten ja ei-inhimillisten välisiä rooleja vastakohtaisuuksien kautta, ja toisaalta miten vastakohtaisuudet kohtaavat toisensa. Tavoitteenani on, että pro gradu -tutkielmani avaa uusia lukutapoja *Ennen päivänlaskua ei*

¹ Väitöskirja *Kaapista kaanoniin ja takaisin: Johanna Sinisalon, Pirkko Saision ja Helena Sinervon teosten queer-poliittisia luentoja*.

² ”Ihminen - hirmuhallitsija vai tasavertainen osa luontoa? : myyttien ja mahdollisten maailmojen suhde ympäristötietoisuuden rakentumiseen Johanna Sinisalon romaaneissa *Ennen päivänlaskua ei voi* (2000) ja *Enkelten verta* (2011) sekä novelleissa ”Palvelukseen halutaan kokenut neitsyt” (1985) ja ”Metsän tuttu” (1991).

voi -romaaniiin, antaa työkaluja myös muiden romaanien ekokriittiseen ja posthumanistiseen luentaan ja auttaa hahmottamaan inhimillisen ja ei-inhimillisen väliin rakennettua vastakohtaisuutta. Käytän apunani myös melko uutta perinnettä, eläinfilosofiaa.

Tutkin näitä kysymyksiä intertekstuaalisuuden, narratologisen analyysin, henkilöhahmojen sisäisen puheen (minämuotoinen kerronta) sekä keskinäisen dialogin avulla. Otan huomioon myös myyttien rakenneanalyysin, jota antropologit käyttävät. Claude Lévi-Strauss (1963) on esittänyt, että myytit ovat alttiita kopioitumiselle. Samasta myytistä syntyy toinen, kolmas ja kymmenes versio, ja uusia versioita voi syntyä lähes loputtomiin. Vaikka kopiot eivät ole identtisiä, ne ovat rakenteensa perusteella tunnistettavia. (Lévi-Strauss 1963, 229.) Samaan tapaan peikko myyttisenä olentona altistuu näille kopioille. Vaikka peikko määritellään romaanissa niin ulkonäkönsä kuin toimintansa ja luonteensa kautta, se on koko ajan kuitenkin elliptinen olento³. Lukijalla on oma ennakkokuvansa peikosta eri myyttien kautta, ja mielikuvaa vahvistetaan ja luodaan uudestaan romaanissa.

Ennen päivänlaskua ei voi -romaanissa on paljon intertekstuaalisuutta. Romanin intertekstuaalisuus on suurilta osin eksplisiittistä eli avointa intertekstuaalisuutta, joka on tarkoitettu lukijan havaittavaksi (Steinby 2013, 48). Selvimät intertekstuaaliset viittaukset ovat kerrontaa rikkovat lainaukset kirjoista, artikkeleista, nettisivuilta ja uutisista. Haluankin tutkia, miten nämä tekstit muokkaavat lukijan käsitystä Pessistä peikkona ja miten ne toimivat teoksessa vieraana elementtinä. Lisäksi tutkin kahta teoksen ilmeistä subtekstiä: Yrjö Kokon *Pessi ja Illuusio* -satua sekä Helismaan ”Päivänsäde ja Menninkäinen” -laulua. Kerrontaa rikkovien tekstien lisäksi perehdyn itse kerrontaan narratologisen analyysin kautta. *Ennen päivänlaskua ei voi* rakentuu viidestä eri kertojasta – Mikaelin, Martesin, Hämiksen, Ecken sekä Palomitan äänestä – joista osa korostaa peikon eläimellisyyttä, osa tuo esiin inhimillisiä piirteitä. Nämä auttavat vastaamaan tutkielmani keskeisiin kysymyksiin: miten peikko ja ihminen määrittyvät suhteessa toisiinsa ja miten inhimillisyys ja ei-inhimillisyys määrittyvät peikon kautta. Kertojahierarkian avulla puolestaan voin tutkia, luovatko eri valta-asetelmat eroa inhimillisen ja ei-inhimillisen toimijan välille.

Kolmas tutkimukseni kannalta oleellinen metodi on henkilöhahmojen sisäisen puheen sekä dialogin tutkiminen. Dialogin kautta välittyvät henkilöhahmojen luonteenpiirteet sekä heidän välisensä suhteet. Tämä tarjoaa tilaisuuden tutkia, miten henkilöiden suhde peikkoon

³ Niin kuin ovat kaikki muutkin fiktiivisen maailman hahmot. Ellipsiä on usein käytetty ilmaisemaan aikaa. ”Sellaista kohtaa, jossa kertomus hyppää kerrottavassa tapahtumasarjassa ajanjaksosta toiseen, voidaan sanoa ajanjakson *poisjättämiseksi* tai *ellipsiksi* (Steinby & Lehtimäki, 113). Samaan tapaan hahmon kuvausta, josta osa jätetään pois lukijan itsensä pääteltäväksi, voidaan sanoa ellipsiksi.

määrittäyty puheen kautta. Toisaalta otan huomioon myös sisäisen puheen eli henkilöiden ajatukset, joista erityisesti Mikaelin sisäinen puhe määrittää paljon Pessiä ja sitä, miten lukija ymmärtää peikon. Huomionarvoista on, että Pessillä itsellään ei ole kertojaaääntä, vaan se rakentuu täysin muiden hahmojen ulkoisen ja sisäisen puheen kautta.

Syy siihen, että *Ennen päivänlaskua ei voi* -teosta on alettu lähestyä ekokriittiseltä ja posthumanistiselta kannalta vasta viime vuosina johtuu siitä, että kyseinen lähestymistapa on verraten uusi. Kumpikin tutkimussuunnista kuuluu niihin 1900-luvun lopussa ja 2000-luvun alussa yleistyneisiin kontekstualisoiviin tutkimussuuntauksiin, jotka keskittyvät erittelemään kirjallisuuden suhdetta ”historialliseen ja sosiaaliseen todellisuuteen sekä yhteiskunnallisen vallankäytön muotoihin” (Steinby 2013, 22). Keskustelua on käyty vuosituhaten alusta lähtien muun muassa Cheryll Glotfelty, Timothy Mortonin, Greg Garrardin, Donna Harawayn ja Lawrence Buellin johdolla. Suomessa ekokriitikki ja posthumanismi tunnetaan vielä melko heikosti.⁴ Itse olen ollut kiinnostunut näistä metodeista jo useamman vuoden ajan ja minulle on jo pitkään ollut selvää, että käytän niitä myös pro gradu -työssäni.

Käsittelyluvuissa 2 ja 3 tutkin inhimillisyyden rajaa kahdesta eri näkökulmasta. Ensinnäkin kysyn, miten peikko eläimellistetään romaanissa (luku 2). Toiseksi kysyn, miten peikko inhimillistetään romaanissa (luku 3). Erityisen kiinnostunut olen edellisten kysymysten kääntöpuolista. Mitkä ovat ne asiat, mitkä tekevät ihmisestä ihmisen? Entä ne asiat, jotka tekevät ihmisestä eläimen? Tutkielman lopussa kokoan ajatukseni yhteen ja tarjoan vastauksia näihin edellä esittämiini kysymyksiin.

⁴ Keskeisimmät kotimaiset teokset ovat Toni Lahtisen ja Markku Lehtimäen toimittama *Äänekäs kevät* (2008) sekä Karoliina Lummaan ja Lea Rojolan toimittama *Posthumanismi* (2014). Kumpikin on ensimmäinen – ja oikeastaan ainoa – suomenkielinen oman suuntauksensa kattava kirjallisuustieteellinen artikkelikokoelma. Muista teoksista mainittakoon jälleen Lahtisen ja Lehtimäen toimittama *Takaisin luontoon: ekokriittisiä esseitä kirjallisuudesta* -kokoelman (2009), Lummaan väitöskirja *Poliittinen siivekäs: lintujen konkreettisuus suomalaisessa 1970-luvun ympäristörunoudessa* (2010) sekä Lummaan yhdessä Mia Rönkän ja Timo Vuorisalon kanssa toimittama *Monitieteinen ympäristötutkimus* (2012). Katsauksesta huomaa, että kotimaiset teokset ovat vielä toistaiseksi vain yksittäisten henkilöiden toimittamia.

2. Rakennettu rooli ihmisenä

Kuten jo johdannossa mainitsin, ihmiselle on tärkeää pystyä erottautumaan muista. Sosiaalipsykologit Henri Tajfel ja John Turner ovat tutkineet tätä ilmiötä sosiaalisen identiteetin käsitteen avulla. Tajfel ja Turner ovat osoittaneet, että jakautuessaan ryhmään ihmiset ottavat ryhmän jäsenyyden osaksi omaa identiteettiään. Samalla he vertailevat omaa ryhmäänsä muihin ryhmiin ja alkavat etsiä positiivisia keinoja erottua muista ryhmistä. (Haslam, Reichter & Platow 2012, 71; 77.)

Sosiaalisen identiteetin teoria pätee myös *Ennen päivänlaskua ei voi* -romaanin hahmoihin, joista varsinkin Mikael yrittää luoda voimakasta vastakkainasettelua itsensä ja peikon välille. Peikko on vain eläin, Mikael kuitenkin ihminen. Peikko kuitenkin muistuttaa ihmistä niin paljon, että Mikaelin on kuin väkisin etsittävä eroavaisuuksia itsensä ja peikon välille. Tässä luvussa tarkastelen, miten peikko ja ihminen erotetaan toisistaan ns. ulkopuolisten tekstien, henkilöhahmojen puheen sekä valta- ja omistajuussuhteiden avulla.

2.1. *Ennen päivänlaskua ei voi*

Ennen päivänlaskua ei voi (=EPEV) kertoo Mikael ”Enkeli” Hartikaisesta, joka on juuri eronnut miesystävästään, eläinlääkäri Jori ”Hämis” Hämmäläisestä, tai kuten häntä lukujen otsikoissa nimitetään, Tohtori Spidermanista. Eron syynä on uusi ihastus, mainostoimiston visuaalinen suunnittelija Martti eli Martes. Martes ei kuitenkaan suostu tunnustamaan homouttaan eikä siksi myöskään suostu Mikaelin kanssa suhteeseen. Keskustelun jälkeen Mikael palaa kotiinsa ja näkee pihalla nuorisojoukon yllyttämässä toisiaan ”johonkin kyseenalaiseen urotekoon” (EPEV, 10). Mikael puuttuu tilanteeseen ja onnistuu talonmiehen vaimon avulla häätämään nuoret pihasta. Uteliaana Mikael menee tutkimaan roskalaatikoita ja löytää sieltä nuoren pojan, joka tarkemman tutkimuksen myötä paljastuu peikoksi. Mikael on tuskin kunnolla edes nähnyt hahmon, kun hänellä on jo tarkka mielipide siitä: ”Se on kauneinta, mitä olen nähnyt” (EPEV, 11).

Peikon löytäminen muuttaa Mikaelin elämän täysin. Peikko on Mikaelin mielestä ihmeellinen ja kaunis, mutta samalla täysi mysteeri. Aivan ensimmäiseksi Mikaelin on kuitenkin selvitettävä, mitä peikko syö. Lopulta Mikael päättää käydä lainaamassa kissanruokaa alakerran naapurilta.

Heillä on jokin lemmikki. Kerran mies oli avaamassa ovea, menossa sisään, ja hänellä oli mukana punaiset nahkavaljaat. Heillä on siis kissa. En ole nähnyt kummankaan ulkoiluttavan koiraa. (EPEV, 26)

Alakerran postimyöntivaimo Palomita ei kuitenkaan ymmärrä Mikaelin pyyntöä, varsinkaan kun heillä ei ole kissaa, kuten Mikael nolostukseksseen huomaa. ”Minun olisi ilman muuta pitänyt tajuta mitä varten sieviä, pehmeitä, punaisia nahkavaljaita ostetaan” (EPEV, 30). Samalla paljastuu, että Palomitan mies Pentti kohtelee Palomitaa lähinnä seksiobjektina. Palomita vaistoa kuitenkin Mikaelin hädän ja haluaa auttaa. Seuraavalla kioski-reissullaan Palomita ostaa kissanruokapurkin ja vie sen yläkertaan. Samalla hän saa tietää peikosta, jonka Mikael on jo nimennyt Pessiksi.

Kohtausten edetessä Mikaelin mieskuviot muuttuvat yhä monimutkaisemmiksi. Pessi on sairas, ja Mikaelin on lopulta oltava yhteydessä eläinlääkäri-exäänsä ja harrastettava jopa seksiä saadakseen Pessille lääkettä. Samaan aikaan Martes tarjoaa töitä freelance-kuvaajana toimivalle Mikaelille merkittävän farkkumerkin mainoksen parissa. Kolmantena miehenä Mikaelin elämässä on Ecke, joka on jo pitkään ollut ihastunut kiharatukkaiseen Enkeliin, mutta joka itse toimii Mikaelille vain seksisuhteena. Kaikki kolme miestä haluavat Mikaelin huomiota, mutta Mikaelilla riittää kiinnostusta vain yhdelle – Pessille. Mikaelin salaisuus kotona kasvavasta peikosta paljastuu miehille yksi kerrallaan. Lopulta Mikaelin ja Pessin on paettava kaupungista, sillä Pessi hyökkää Mikaelin kotiin kutsumattomana saapuneen Ecken kimppuun.

Sinialon Pessi, Helismaan menninkäinen ja Kokon Pessi-peikko edustavat kaikki yöeläintä, Mikael, päivänsäde ja Illusia-keiju puolestaan päivän eläjiä. Sinialon romaanissa dikotomioita on kuitenkin vielä enemmän. Peikko edustaa luontoa, ei-inhimillistä sekä toislaajista eläintä. Mikael puolestaan edustaa näiden vastakohtia: kulttuuria, inhimillisyyttä sekä ihmisyyttä. Romaanissa, laulussa ja sadussa on kaikissa kuitenkin sama teema: kahden toisilleen vastakkaisen olennon (mahdoton) rakkaus. Siinä missä Helismaan ja Kokon teoksissa kaksi kohtaavat kaksi fiktiivistä olentoa, *Ennen päivänlaskua ei voi* -teoksessa kohtaavat ihminen ja eläin(fiktio), peikko.

2.2. ”PEIKKO I. TROLLI”

Ennen päivänlaskua ei voi koostuu paitsi eri kertojajääniä näkökulmista, myös erilaisista tekstikatkelmista. Tekstit on selvästi erotettu muusta tekstistä rakenteen avulla. Teos jakautuu useaan lyhyeen lukuun, joista jokainen on otsikoitu joko kertojan nimellä tai tekstikatkelman lähteellä, kuten kirjan nimellä, sanomalehden otsikolla tai nettisivun osoitteella. Viittaukset ovat tarkkoja, sillä esimerkiksi kirjan nimen lisäksi mainitaan aina kirjoittaja tai toimittaja, ilmestymisvuosi sekä mahdollinen kääntäjä; lehden otsikon lisäksi

myös lehti, jossa juttu on ilmestynyt sekä ilmestymispäivämäärä. Kutsun näitä tekstejä jatkossa ulkopuolisiksi teksteiksi, sillä ne edustavat teoksen maailman totuuksia ja lainalaisuuksia, jotka ovat riippumattomia viiden kertojaaänen mielipiteestä. Samalla ne vierauttavat todellisen maailman lukijaa teoksesta, sillä teoksen maailmaan ja juoneen uppoutumisen katkaisee aina ulkopuolinen teksti. Toisaalta ulkopuoliset tekstit toimivat myös teoksen maailman rakentajina ja auttavat lukijaa muodostamaan teoksen lainalaisuudet ja ymmärtämään sen, mikä on teoksessa totta.

Ulkopuoliset tekstit ovat kiinnostava sekoitus (lukijan) todellisen maailman tekstejä sekä fiktiivisiä tekstejä, jotka on naamioitu näyttämään (lukijan) todellisen maailman teksteiltä.⁵ Osa teksteistä on luonteeltaan fiktiivisiä (mm. lainauksia romaaneista, runoista ja kansansaduista), osa taas asiatekstejä (esim. tieteisartikkeleita ja uutisia). Ratkaisu on kerronnalliselta kannalta kiinnostava, ja se omalta osaltaan toimii merkittävänä rajanvetäjänä inhimillisen ja ei-inhimillisen välillä. Ensimmäinen ulkopuolinen teksti on lainaus ”Suomen luonnon” sivuilta:

PEIKKO I. TROLLI (vanh. myös HIISI, RIETA), *Felipithecus trollius*.
Heimo KISSA-APINAT (*Felipithecidae*).
Panskandinaavinen petoeläinlaji, jota esiintyy vain Itämeren pohjoispuolella ja Länsi-Venäjällä. - - Virallisesti löydetty ja tieteellisesti luokiteltu vasta 1907, sitä ennen oletettu kansanperinteessä ja saduissa esiintyväksi myyttihahmoksi.
(EPEV, 15)

Katkelmalla on kaksi eri tehtäviä. Ensinnäkin se esittelee teoksen maailman, jossa peikot ovat todellisia olentoja. Toiseksi ”Suomen luonnon” viralliselta kuulostava lähde määrittää peikon suhteessa maailmaan: peikko on kuvattu kuten mikä tahansa eläinkuntaan kuuluva eläin eli se määritetään eläinkunnan jäseneksi. Kuitenkin seuraava ulkopuolinen teksti, joka on lainaus ”Nettizoo”-sivustolta, huomauttaa, että ”[p]eikkoja pidettiin ensin niiden suuresti ihmistä tai apinaa muistuttavan ulkomuodon vuoksi virheellisesti hominidien lähisukulaisina” (EPEV, 17). Peikko on siis ulkonäöltään hyvin ihmisen kaltainen, muttei kuulu ihmisten kanssa samaan heimoon, vaan määrittyy eläimeksi.

Ekokriitikko Timothy Morton tuo esiin käsitteen ”vieras vieras” (*strange stranger*), jota hän käyttää ”eläimen” sijan.

⁵ En tutkielmassani ota kantaa siihen, ovatko tekstit lukijan maailmassa todellisia vai eivät, sillä tämän voi halutessaan melko vaivattomasti päätellä teksteistä. Romaanin maailmassa kaikki tekstit ovat kuitenkin yhtä todellisia, joten niitä ei ole syytä erotella.

We should - - explore the paradoxes and fissures of identity within “human” and “animal.” Instead of “animal,” I use **strange stranger**. This stranger isn’t just strange. She, or he, or it — can we tell? how?— is strangely strange. Their strangeness itself is strange. We can never absolutely figure them out. If we could, then all we would have is a ready-made box to put them in, and we would just be looking at the box, not at the strange strangers. They are intrinsically strange.” (Morton 2010, 41.)

Morton siis esittää, että eläimen määrittäminen asettaa sen lokeroon tai laatikkoon, jossa katsomme sitä yksipuolisten, ihmisten luomien määritelmien kautta. Lokeroimisen sijaan ihmisen pitäisi hyväksyä eläimen vieras vieraus. Eläintä pystyy määrittämään tietyn verran, muttei niin paljon, että siitä pystyisi ymmärtämään kaiken, ja siksi se säilyy vieraana. Romaanissa *Ennen päivänlaskua ei voi* Mikael kuitenkin tietoisesti hakee määritelmää peikolle, eikä hyväksy sen vierautta.

Ylipäätään luonnon ja ei-inhimillisen olennon esittäminen kirjallisuuden tai puheen kautta on ongelmallista. Maailma ei ole vain materiaalinen ja fyysinen, vaan myös retorinen siinä mielessä, miten ihminen sen määrittää tai jopa joissain tapauksissa hallitsee ja alistaa kielen kautta. Näin ollen luonnosta puhuttaessa se on aina saastunut ihmiskielen kautta. (Bennett & Royle 2009/2014, 140.) Ihmisen on vaikeaa, ellei mahdotonta hahmottaa maailma muuten kuin kielen kautta, todellinen luonto taas on jotain kielen ulkopuolella olevaa. Ihminen ei siis koskaan voi päästä todella osaksi luontoa, sillä hän ei pysty luopumaan kielestään. Samaan aikaan ihminen tekee väkivaltaa luonnolle alistamalla sen puheelleen (Bennett & Royle 2009/2014, 141). Eläin on kielelle toinen, ja siten kaiken inhimillisen neuvonpidon ulkopuolella (Gustafsson & Haapoja 2015, 116). *Ennen päivänlaskua ei voi* -teoksessa esiintyvät tietotekstit peikosta tekevät väkivaltaa peikon olemassaololle, sillä ne pyrkivät määrittämään peikon ja vieläpä kielellä, jolla peikko ei ole määritettävissä.

Peikolla on myös takanaan kokonainen kielellisten myyttisten kertomusten vyyhti, joka vaikuttaa Mikaelin käsitykseen peikoista. Vaikka peikkohahmoja esiintyy erilaisessa kirjallisuudessa (oletettavasti myös siinä maailmassa, johon *Ennen päivänlaskua ei voi* rakentuu), ovat tärkeimmät tarinat peikoista suullisesti kerrottuja. Jo lapsille kerrotaan tarinoita metsissä asuvista peikoista. Toisteisuus tekee myyttistä ilmeisen (Lévi-Strauss 1963, 229) ja samalla peikosta hahmona kyseenalaistamattoman. Sama taakka koskee mielestäni myös muita eläimiä. Kerromme lapsille jatkuvasti sekä faabeleita että tosielämän (mukailtuja) kertomuksia eläimistä. Yhtä lailla kuin Mikael muodostaa käsityksensä peikosta myyttien, tarinoiden ja muiden lukemiensa tekstien avulla, muodostaa

kaupunkilaislapsi käsityksensä lehmästä, turkiseläimistä tai sudesta erilaisten kertomusten ja uutisten avulla. Eläin, joka on kielelle toinen, vaatii esittäytyäkseen ei-kielellisen kontaktin ihmisen kanssa. Eri tekstien kautta ihminen on kuitenkin jo ehtinyt muodostaa itselleen kuvan eläimestä eikä niin sanotulle ensivaikutelmalle enää jää mahdollisuutta. Eläimet ovat näin ollen riippuvaisia siitä, millaisia kertomuksia niistä kerrotaan ja millaisen suhtautumisen ihminen rakentaa niistä elämänsä aikana.

Tiedon hankkiminen on kuitenkin ihmiselle luontaista. Mikaelilla ei ole muuta mahdollisuutta kuin turvautua kieleen ja sen avulla saamiinsa tietoihin peikoista, kun hän etsii sille sopivaa ruokavaliota sekä hoitokeinoa. Romaanin edetessä tilanne kuitenkin muuttuu. Kun Mikael tutustuu peikkoon, hän alkaa nähdä sen myös muuten kuin kielen kautta. Ulkopuoliset tekstit luovatkin romaanin lopussa kontrastin yleismaailmallisen ”peikon” ja Pessin välille.

Mikaelin kotiinsa tuoma peikko on paitsi nuori, myös heikossa kunnossa. ”Suomen luonto” määrittää täysikasvuisen urosyksilön painoksi 50-75 kg, pituudeksi huimat 170-190 cm (EPEV, 15). Muutenkin Mikaelin luoma kuva Pessistä eroaa ”Suomen luonnon” määritelmään.

Valossa näkee entistäkin selvemmin sen pentumaisuuden. Sen kasvon- ja vartalonpiirteissä on pehmeyttä ja pyöreyttä ja hellyttävää kömpelyyttä niin kuin kaikissa eläinten poikasissa. Katson sen etutassuja: ne ovat kuin rotalla tai pesukarhulla, notkeat nivelikkäät sormet ja pitkät kynnet. (EPEV, 12 [Mikael])

Peikon silmät ovat edelleen sameat, se ei vaikuta terveeltä, ja sen pikimusta karva on kiilloton. - - Se astelee kahdella jalalla notkean pehmeästi, eri tavalla kuin ihminen: hiukan etukumarassa, etukäpälät kepeästi jännittyneinä irti kyljistä, voi miten varpaillaan, voi miten balettina. (EPEV, 14 [Mikael])

[Peikko on p]itkäraajainen kanta-astuja, jonka liikunnassa kuitenkin paljon varvasastujamaisia piirteitä. Kulkee pystyasennossa kahdella jalalla. Takakäpälistä neljä, etukäpälistä viisi pitkäkyntistä varvasta, peukalotyypinen otevarvas mukaan luettuna. - - Yleisväri syvän musta. Turkki tiheäkarvainen, sileä, uroksilla pään seudulla tuuhea musta harja. (EPEV, 15 [<http://www.suomenluonto.fi>])

Mikael pyrkii löytämään peikosta tuttuja piirteitä, kuten etutassut, jotka ovat ”kuin rotalla tai pesukarhulla” ja hellyttävän kömpelyyden, joka näkyy ”kaikissa eläinten poikasissa”. Hän vertaa peikon ja ihmisen kävelyä, tekee eroa niiden kanssa. Samalla Mikael myös

ihaillee estoittoa pelastamansa peikon olemusta ja liikkumistapaa: ”voi miten varpaillaan, voi miten balettina”. Verrattuna suomenluonto-verkkosivun kuvaukseen kanta-asujasta, jolla on ”varvasastujamaisia piirteitä”, on peikko helpompi nähdä Mikaelin sisäisen puheen kautta. Kyse on kielen keinoista. ”Voi miten balettina” luo kuvan *liikkeestä*, joka on ei-kielellinen keino ilmaisuun, ja sopii siksi paljon paremmin ei-kielellisen peikon liikkeen kuvaamiseen kuin ”kanta-astuja”, joka on ennen kaikkea *määritelmä*.

Mikaelin vertailu liittyy luvun alussa esittämäni sosiaalisen identiteetin teoriaan. Mikael etsii peikosta negatiivisia asioita voidakseen löytää itsestään sen vastakohtaisuuden, positiivisen seikan. Pessi juo vessanpöntöstä, ja Mikael yrittää todistaa itselleen, ”että vesi on aivan puhdasta, se on aivan juotavaksi kelpaavaa” (EPEV, 14). Peikko on eläin, joka ei välitä puhtaasta ja pissaa lattialle ”keltaisen lätäkön. Tietenkin” (EPEV, 13). Mikael on ihminen, jolle nämä asiat ovat tärkeitä. Muutenkin inhimillisyyteen liitetään positiivisia asioita kuten etiikka, moraali, välittäminen, tunteet, järki ja rationalismi. ”Tavalliseen” eläimeen puolestaan liitetään päinvastaisia asioita, kuten vaistojen ja viettien varassa toimiminen, väkivaltaisuus, kontrolloimattomuus ja erilaiset ruumiilliset toiminnot. (Tuomivaara 2015, 63.) Tästä hyvä esimerkki on juuri peikon pissa ja kakka, jota kuvataan usean kerran romaanissa. Mikaelin tai muiden ihmishahmojen virtaamisesta tai ulostamisesta ei puolestaan mainita.

Peikko saa näiden eläimiin liitettävien asioiden lisäksi taakakseen erilaisten myyttien ja satujen kielteiset kuvaukset, joissa se rinnastuu muun muassa piruun, saatanaan ja muihin pahoihin henkiin. Peikko ei kuitenkaan ole ainoa, sillä Iivari Kempin ”Suomalainen mytologia (1960)” kuvaa seuraavaa:

Suomalaisessa mytologiassa on haamu- ja haltijaolentojen ohella merkittävä sijansa monilla demoneiksi katsotuilla eläimillä - -. Tällaisia ovat ennen muita karhu, peikko, susi, käärme, sisilisko, sammakko, lumikko, päästäinen, ampiainen, jumi ja täi. (EPEV, 24)

Peikon ”demonisuus” rinnastuu tekstissä myös muiden suomalaisten eläinten demonisuuteen, joiden pohja on suomalaisissa kansantaruiissa. Toisaalta peikko vertautuu teksteissä myös ihmiseen, sillä teos ”Peto ihmisessä. Katsaus ihmisen ja villieläimen suhteeseen myyteissä ja fantasiassa” (EPEV, 32-34) kertoo eri myyttien selityksiä peikon synnylle. Peikkojen sanotaan muun muassa syntyneen Aatamin ja Eevan runsaslukuisista lapsista tai vedenpaisumuksen aikaan. Yhteydestä huolimatta teksti toteaa lopuksi: ”Voitaneenkin todeta, että tämä *eläin* on kautta vuosituhansien ollut aivan erityisessä

symbolisessa asemassa - -” (EPEV, 34, *kursiivi LS*). Peikon ja ihmisen yhteisistä syntytarinoista huolimatta kirjoittaja palauttaa peikon pelkäksi eläimeksi.

Kaikki peikkomyytit ja -tarinat eivät kuitenkaan viittaa peikkoon pahantahtoisena olentona. Mikael päätyy lukemaan Yrjö Kokon *Pessi ja Illuusio* -teosta⁶. Sen alussa kuvataan palokärki, joka katselee talviunilta noussutta peikkoa. Myös palokärki tekee selvää vertailua peikon ja ihmisen välillä. Palokärki kuvaa peikon vaaksanmittaiseksi, ihmiseltä näyttäväksi olennoiksi, jolla kuitenkin on eläimiltä tuttuja piirteitä: ”ruskea karvapeite ja korvissa tupsut kuin oravalla ja sen lisäksi pieni lystikäs hännäntypykkä kuin jäniksellä” (EPEV; 40). Kuvauksessa peikko määritellään pieneksi metsänpeikoksi, menninkäiseksi, joka on vain kaukaista sukua Lapsissa vaaniville suurille, mustille petoeläimille.

Luettuaan tekstin Mikael alkaa kuitenkin kyseenalaistaa kuvausta. ”Kuvauksesta päätellen Yrjö Kokko ei ollut koskaan nähnyt valokuvaa oikeasta peikosta.” (EPEV, 41.) Samalla Mikael alkaa pitää itseään melkein peikkoasiantuntijana, vaikka on juuri äsken tuskaillut oman tietämättömyytensä kanssa.

Luen uudestaan Kokon kuvauksen peikosta. Ei se nyt mittasuhteita lukuun ottamatta niin pahasti pieleen mene; ruskea karvapeite tosin on pikimusta, korvissa ei ole tupsun tupsua ja ”lystikäs hännäntypykkä” – voi tätä alennustilan määrää – on piiskana viuhuva tupsupäinen käärme, värisevä mieliala-antenni. Suurehko nenä, hmmm, ehkä myöhemmin kun kasvot venyvät kuonomaisemmiksi; suukaan ei oikeasti ole erityisen suuri, ja kun se ”vetäytyy iloiseen hymyyn” paljastuvat toki helmenvalkeat hammasrivit, mutta kaikessa kauneudessaan ne ovat sahalaitaiset ja terävät, kulmahampaat kuin turkkilaiset tikarit. Kädet – etukäpälet – ja jalat ovat toden totta kohtuuttoman suuret - -. (EPEV, 42)

Siinä missä Kokon kuvaus on leikittelevä – jopa ihmismäinen – ja luo mielikuvan melko suloisesta olennoista, Mikael korjaa, ettei turkki ole ruskea vaan ”pikimusta” eikä korvissa ole ”tupsun tupsua”. Pessin pentumaisuudesta huolimatta Mikael näkee peikon petona, eläimenä, jonka hampaat ovat ”sahalaitaiset ja terävät”, eikä häntä ole ”lystikäs” vaan ”tupsupäinen käärme, värisevä mieliala-antenni”. Mikaelia puoliksi huvittaa, puoliksi suututtaa Kokon luoma kuva hauska peikosta, ja hän huomauttaakin ”voi tätä alennustilan määrää”. Ilmaisuu on hieman ristiriitainen, sillä Mikael itse alentaa Pessin puheensa kautta antamalla sille vain eläinmäisiä piirteitä, kuten mielialan ilmaisu ”antennihännällä”, jollain, jota ihmisellä ei ole, koska hän osaa ilmaista mielialansa muuten. Mikaelin mielestä alentavuus syntyy siitä, että Kokon teksti ei anna peikolle niitä pedon piirteitä, jotka Mikael

⁶ Palaan *Pessi ja Illusion* ilmeiseen nimimotiiviin tuonnempana, luvussa 3.

näkee ja jotka saavat Mikaelin kunnioittamaan peikkoa. Mikael alkaa havaita väärin peikkomielikuvien luomista myös muualla, kuten Tampereen eläinmuseon aulassa.

Huomaan, että konservoijalla on ollut väärää tietoa peikkojen silmistä: tästä hurjuutta ja vaarallisuutta tavoittelevasta pedosta tekevät liikuttavalla tavalla eksyneen näköisen lasiset ruskeat nappisilmät, jotka soveltuisivat hyvin vaikkapa karhulle, mutta jotka eivät lainkaan muistuta niitä oikeita: suuria vinoja tulisilmä, joiden iirikset ovat pystysuorat juovat. (EPEV, 45)

Myös museoon konservoitu peikko toimii yhdenlaisena intertekstinä, sillä konservoiija on antanut peikolle tietynlaiset piirteet lasisilmillä. Mikael jatkaa peikkotekstien etsimistä ja lukemista, mutta ei enää suhtaudu niihin auktoriteettina, vaan ihmisen näkökulmasta kerrottuina totuuksina.

Episodien edetessä ulkopuolisten tekstien tyyli laajenee. Tarkan kuvailevat tieteisartikkelit saavat seurakseen historiallisia tarinoita lapsia varastavista peikoista, fiktiivisten kirjojen kuvauksia sekä ylipäättään ihmisistä ja petoeläimistä kertovia tekstejä. Sekaan mahtuu myös uutishavaintoja peikosta, joita on havaittu yhä enemmän ihmisen asumuksen lähetyillä. Ulkopuolisten tekstien avulla peikot valloittavat paikkaansa yhteiskunnassa ja saavat niin Mikaelin kuin lukijankin miettimään niiden asemaa.

2.3. ”Hoidokki - - vai eksoottinen lemmikkieläin?”

Heti ensitapaamisesta lähtien Mikael haluaa peikon itselleen. Mikael ei kysy peikon mielipidettä, tuskin edes ajattelee, että sellainen mahdollisesti olisi. Hän vie peikon kotiinsa, eikä edes seuraavana aamuna humalasta toivuttuaan pysty täysin katumaan tekoaan, sillä ”edelleen, selvinkin päin, elukassa on jotain täydellisen vangitsevaa” (EPEV, 20). Samaan aikaan osa Mikaelista kyseenalaistaa tekoa ja sitä, mitä hän edes kuvittelee tekevänsä peikolla. Mikaelin ajatuksenkulku osoittaa, että peikko on hänelle vain eläin, jotain, jonka hän voisi halutessaan myös heittää pois. Kuitenkin hänen, ihmisen, valinta on hoitaa peikkoa, sillä ”se on vielä pieni. Ja sairas. Ja heikko. Ja jätetty täysin yksin” (EPEV, 20). Mikael ei pysty hylkäämään poikasta, vaikkei se edes ole hänen omansa. Ajan kuluessa Mikael palaa kuitenkin uudestaan kysymykseen siitä, miksi hän on ottanut peikon luokseen.

Mikä se minulle on?

Hoidokki, vähän niin kuin siipensä katkaissut pulu? Vai eksoottinen lemmikkieläin? Vai kenties talossa viivähtävä, hieman outotapainen mutta yhtä kaikki kiehtova vieras, joka jonakin päivänä lähtee kun on lähteäkseen?

Vai mikä?

Kysyn itseltäni enkä vastaa.

(EPEV, 43)

Mikael yrittää yksinkertaisen kysymyksen ”mikä se minulle on” avulla määrittää itselleen, mikä, ei *kuka*, peikko on. Kysymys ei anna peikolle sanavaltaa, eikä Mikael sitä peikolta edes kysy. Mikael ajatteleekin pystyvänsä itse määrittämään Pessin olemuksen.

Mikael vertaa peikkoa sairaaseen villieläimeen, jonka ihminen on ottanut luokseen hoitoon sekä eksoottiseen lemmikkiin, jonka ihminen on vanginnut omaksi ilokseen. Kolmantena nousee kuitenkin ajatus siitä, että peikko olisi hänelle ”kiehtova vieras, joka jonakin päivänä lähtee kun on lähteäkseen”. Ajatus on huomattavan samanlainen kuin aiemmin esittämäni Mortonin (2010) ajatus siitä, että eläimet ovat vieraita vieraita – ajatus, jonka Mikael on jo aiemmin tietoa hakiessaan jollain tasolla hyväksynyt. Kuitenkin peikon hyväksyminen muunakin kuin pelkkänä eläimenä tuo Mikaelin liian lähelle peikkoa, eikä hän siksi suostu vastaamaan omaan kysymykseensä.

Mikael tekee siis tietoisien ratkaisun pitää peikkoa pelkkänä objektina. Lukija kuitenkin huomaa, ettei peikko enää ole vain objekti, vaan myös subjekti. Filosofin Michel Foucault määrittää subjektille kaksi eri merkitystä. Ensinnäkin subjekti on suhteessa toiseen hallinnan ja tarpeen kautta, toiseksi suhteessa itseensä, sidottuna identiteettiin joko omatunnon tai itsetietoisuuden (*self-knowledge*) kautta. (Ks. Bennett & Royle 2009/2014, 130.) Peikko on mitä selvimmin suhteessa Mikaeliin niin hallinnan kuin tarpeenkin kautta, mutta Mikael ei halua myöntää, että sillä on myös tietoisuus itsestään. Ehkä Mikael tietää jo tässä vaiheessa haluavansa peikkoa muussakin kuin omistamismielessä, seksuaalisesti. Seksuaalisen etäisyyden säilyttäminen onnistuu esimerkiksi subjektin kieltämisen avulla.

Pessin eläimellisyyttä vahvistetaan objektivoinnin lisäksi puheen kautta. Ulkopuoliset tekstit rinnastavat peikon muihin petoihin, kuten karhuun, suteen ja erityisesti kissapetoihin, kuten ilvekseen. Mikaelillekin peikko rinnastuu pitkään vain muihin hänen tuntemiinsa eläimiin, joiden kautta hän yrittää ymmärtää ja määrittää peikkoa. ”Kissapedon ruuansulatus. - - Kissa. Kissa. Mitä kissat syövät? Kissanruokaa.” (EPEV, 26.) Mikael kuitenkin huomaa, ettei peikko ole samanlainen kuin mikään hänen tuntemansa eläin. ”Se katsoo minua kuin koiranpentu, mutta sen punakeltaisissa silmissä asuu hiillos” (EPEV, 35). Silti tutustumisen alkumetreillä Mikaelin ainoa keino yrittää ymmärtää peikkoa on yrittää löytää siitä tuttuja ominaisuuksia. Morton kuitenkin huomauttaa, ettei mikään voisi olla niin vierasta kuin tuttuus (Morton 2010, 41). Mitä enemmän Mikael yrittää määrittää peikkoa ”tuttujen” eläinten kautta, sitä enemmän hän painaa peikkoa ihmisen muokkaamaan lokeroon. Vaikka peikko muistuttaakin muita petoeläimiä ja jopa lemmikkejä kuten koira ja kissa, se

muuttuu koko ajan vaikeammin ymmärrettäväksi. ”Kolme päivää on kulunut ja se ei vain syö” (EPEV, 35). Peikko kieltäytyy systemaattisesti kaikesta Mikaelin sille tarjoamasta ruuasta – kalasta, kananmunista, jopa viiriäisenmunista – ja samalla vakiinnuttaa mielikuvaa itsestään pelkkänä eläimenä, joka ei osaa kertoa omista tarpeistaan.

Mikael alkaa kuitenkin ulkopuolisten tekstien kautta havaita, kuinka väärässä yhteiskunta on ollut peikkoja koskevissa kuvitelmissaan. Samalla hän antaa myös itselleen uudelleenarvioimisen mahdollisuuden. Peikosta tulee vieras vieras, kiinnostava olento, jonka määrittely ei välttämättä ole mahdollista. Kun Mikael lähtee kirjastoon etsimään tietoa peikon ruokavaliosta, hän tietää jo sinne mennessään, ettei mitään löydy. ”En tiedä mitä odotin kirjastosta löytäväni. Kauniin kiiltäväkantisen hakuteoksen nimeltä *Petojen ruokinta kotioloissa?*” (EPEV, 50). Lopulta tuttu Mörrimöykky-laulu alkaa soida Mikaelin päässä, ja samalla löytyy vastaus ruokintakysymykseen. ”Musiikki aivoissani loppuu kuin leikaten. Tajuan ajattelevani käärmettä tai rottaa, *käärmettä tai rottaa - -*” (EPEV, 51).

Mikael siis hyväksyy, ettei peikko ole lokeroitavissa, mutta hän pitää peikkoa silti pitkään eläimenä, toisena itselleen. Mikaelin mielikuva peikosta eläimenä vahvistuu entisestään, kun hän ymmärtää, miksi peikko on päätynyt hänen luokseen.

Sen omat lajitoverit eivät ole halunneet sitä. Se on ollut liikaa, painolasti, rasite. Ne ovat jättäneet heitteille hoikan kevyen notkean olennon jonka voisi ikuistaa marmoriin. (EPEV, 37)

Eläimet on nähty aina jonakin vastakkaisena ihmiselle, toiseutena, ”joka ei osaa, joka ei kykene, jolla ei ole moraalialia” (Tuomivaara 2015, 57) ja tämän myös Mikael näkee. On kuitenkin tärkeää tiedostaa, että Mikaelin totuus hylätystä peikosta on vain arvaus. Mikael ei edes harkitse muuta syytä. Kyse on tottumuksesta, jossa haluamme pitää ihmisen ja eläimen välisen kuilun ehdottomana ja ylittämättömänä, koska ”niin on aina ollut” (Tuomivaara 2015, 58).

Mikael, joka elää peikon kanssa, kohtaa jatkuvasti tilanteita, joissa hän tietoisesti eläimellistää peikkoa pitääkseen yllä eroa itsensä ja peikon välillä. Mitä enemmän Mikael oppii tuntemaan Pessiä, sitä vaikeammaksi eronteko tulee. Lähes kaikille muille romaanin henkilöille peikko on kuitenkin kyseenalaistamatta ja loppuun asti eläin. Mikaelin naapuri Palomita luulee Mikaelin puheen perusteella, että kyseessä on kissa. Kun hän ensimmäisen kerran näkee Pessin, hän ei osaa määrittää, mistä eläimestä on kyse. Vaikka Pessin ”naama ei ole kissan, enemmänkin kuin apinan. Tai ihmisen” (EPEV, 80), Palomita ei missään vaiheessa kyseenalaista, etteikö Pessi olisi eläin. Palomita muistaa, kuinka löysi kotonaan

talon alta koiranpentuja, joiden emo oli ne hylännyt ja hoiti ne kuntoon, ja tätä samaa keinoa hän käyttää Pessin hoitamisessa. Kyse on tavallaan zoomorfismista, jossa ihminen antaa ”jollekin ominaisuudelle, piirteelle tai ilmiölle jonkin oikean tai kuvitellun eläimen hahmon” (Sihvonen 2014, 83-84).⁷ Esimerkiksi faabelit perustuvat zoomorfismeille: ovela ja viekas esitetään kettuna, viisas pöllönä. Sairas olento on Palomitalle pieni koiranpentu, josta hän haluaa pitää huolta. Myöhemminkään Pessi ei ole Palomitalle kuin eksoottinen lemmikki, tekosyy, jonka avulla hän voi hakeutua Mikaelin seuraan.

Martesille Pessi on pitkään pelkkä fotoshopilla tehty kuva, toki aidon ja jopa ihmismäisen näköinen, mutta joka tapauksessa pelkkä kuva. Kun Martes viimein näkee Pessin elävänä, tilanne ei juuri muutu. Ainoa peikon herättämä ajatus on, että eri palkinnot, ”Vuoden huiput ja Kultajyvät ja EPICAt katoavat kuin haihtuva savu, jos tämä tulee julki” (EPEV, 193). Pessi ei muodosta minkäänlaista subjektiutta Martesille, se on vain fotoshop-kuvan ilmentymä, josta pitää päästä eroon niin, että vain kuva jää. Ihmiselle onkin tyypillistä hahmottaa eläin tyypistetyksi pelkkänä kuvana, ei itsellisenä olentona (vrt. Gustafsson & Haapoja, 116).

Mikaelin ex-miesystävälle Hämikselle peikko esiintyy ”asiakkaana” siinä missä muutkin eläinlääkäriin potilaat, joille hän määrää reseptejä.

”Se [loislääke] on helppokäyttöinen, yksi kuukaudessa riittää.” Huomaan kauhukseni, että puheessani on vastaanoton nuotti. (EPEV, 99 [Hämis])

Hämis on se, jolle Mikael soittaa tarvitessaan neuvoja peikon hoitamiseen, ja Hämis vastaa, tosin enemmän tieteellisestä kiinnostuksesta uutta eläinlajia kohtaan sekä halusta tehdä Mikaelille palvelus kuin halusta auttaa peikkoa. Kuitenkin myös Hämis alkaa Mikaelin kautta nähdä peikossa muutakin kuin eläimen.

2.4. ”Tiedän heti, että haluan sen.”

Yksi keskeinen erottaja ihmisen ja eläimen välillä ovat omistus- ja valtasuhteet. Romaanissa hahmot pohtivat, onko ihmisellä oikeus omistaa elävä olento ja mitä tällä oikeudella saa tehdä. Kysymys nousee esille heti ensimmäisillä sivuilla, kun Mikael näkee peikon. ”Tiedän heti, että haluan sen” (EPEV, 11), Mikael ajattelee ja tuo peikon kotiinsa. Pessin kotiutuessa Mikael huomaa, että hänen on opetettava sille käytöstapoja – toisin sanoen Mikaelin on

⁷ Vrt. antropomorfismin käsite, jossa eläin tai muu ei-inhimillinen entiteetti saa inhimillisiä piirteitä, ominaisuuksia ja korostuksia (Sihvonen 2014, 84).

opeteltava kouluttamaan eläintä. Hänellä ei kuitenkaan ole mitään kokemusta eläinten, saati villieläinten kouluttamisesta. Niinpä hän tekeytyy lehtimieheksi ja soittaa nimettömäksi jäävälle biologille haastattelupuhelun. ”Entä kotimaiset pedot? Voisiko teidän mielestänne karhulle tai vaikkapa... peikolle opettaa järjestelmällisesti jotakin?” (EPEV, 62.) Jo Mikaelin biologille esittämä kysymys paljastaa, että Mikael epäilee peikon kykyä oppia – oli syynä sitten villeys, ihmisiin tottumattomuus tai tyhmyys. Pessi kuitenkin oppii varomaan sanomalehteä. ”Vaikka en ole koskaan lyönyt sitä, rapsauttanut sillä vain symbolisesti, se tajuaa ilmiselvästi että rullalle kääritty Hesari merkitsee määräysvaltaa.” (EPEV, 67.) Jälleen sanat paljastavat Mikaelin yllätyksen siitä, että ”se tajuaa” sanomalahden merkityksen. Samalla Mikael on selvästi tyytyväinen, että Pessi ymmärtää hänen olevan se, joka määrää, vaikka samalla puolusteleekin asemansa oikeutta ja todistelee, että on ”rapsauttanut sitä vain symbolisesti”.

Mikaelin valta-asema ei kuitenkaan esiinny pelkästään fyysisenä valtana. Kuten aiemmin mainitsin, ihmiset käsittävät eläimen (eli peikon) kielen kautta. ”Hierarkkisen eläinsuhteen muototutuminen paikallistetaan usein maanviljelykseen, paikalla pysyvän asutuksen ja eläinten paikallaan pysyvän kasvattamisen alkuun” (Tuomivaara 2015, 58). Samoihin aikoihin voidaan paikallistaa myös kielen kehittyminen, kun maanviljelyksen myötä oli omaksuttava paljon uutta sanastoa. Mitä pitemmälle kieli on kehittynyt, sitä selvemmäksi valtahierarkia on kasvanut. Mikaelin alussa harrastama lokerointi tietyn rodun edustajaksi toimiikin yhtenä vallan keinona.

Kuvaukset eläimistä kertovat vain ihmisestä itsestään: ihmiseläimen halusta nähdä ja kuvata toislaiset olennot, joita se eläimiksi kutsuu. Tieto palautuu lopulta ihmiseen itseensä – ja valtaan. Ihmisen tieto on ihmisen oman kontrollin tuottamaa, ”ja me näemme eläimestä, tiedämme eläimestä vain sen, mikä kontrollin puitteissa soveliaista on”. (Aaltola & Keto 2015, 10-11.) Mikaelin valta suhteessa Pessiin on siis paitsi Mikaelin fyysinen valta lätkäistä tarvittaessa Pessiä sanomalehdellä, myös henkinen valta määrittää peikon ominaisuuksia kuvauksen kautta sekä valta kyseenalaistaa peikon osaamista ja kykyjä.

Valtaan liittyy myös mahdollisuus omistaa. Omistamiseen liittyvät kysymykset tiivistyvät Mikaelin suunnitteleman mainoskampanjan ympärille. Martesin tilaaman farkkumainoksen tekeminen on Mikaelille tärkeää, mutta tekeminen alkaa sujua vasta, kun hän keksii käyttää Pessiä kuvauksissa.

Studiassa otan Pessin syliini ja vedän Stalkerit [farkut] sen takajalkoihin yhdellä ainoalla kiskaisulla, sillä tiedän, että toista yritystä en saa. Jos Pessi olisi tajunnut levittää varpaidensa kynnet, farkkujen punttia ei olisi saanut

ylös ilman että se olisi mennyt aivan suikaleiksi. - - [N]ykäisen hännän ulos varta vasten Stalkkereitten takamukseen tekemästani reiästä ennen kuin Pessi tajuaa tullessa kusetetuksi. (EPEV, 144)

Kohtauksessa Mikael ottaa kuvia objektista, ei ihmisestä tai edes toisesta, elävästä olennot. Pessin mielipiteellä ei ole väliä, vaikka Mikael selvästi arvaa, mikä peikon reaktio vaatettamiseen on. Mikael toimii nopeasti ja päättäväisesti, ja farkut sen jalkaan saatuaan heittää sähisevän peikon fondin eteen valokuvausta varten. Mikaelin onneksi ”Pessi vihaa Stalkkereita niin paljon ettei hypi seinille vaan jää juuri siihen mihin pitääkin, taustafondia vasten” ja koettaa parhaansa mukaan päästä eroon ”indigonsinisestä pakkopaidasta” (EPEV, 144).

Kohtausta hallitsee vastakkainasettelu. Toisaalta Mikaelin kertojaääni kuvaa raadollisesti, kuinka Mikael huijaa Pessiä oman hyötynsä tähden ja kuinka voimakkaaksi hän voi kuvitella Pessin inhon Stalkkereita kohtaan – niin voimakkaaksi, että kuvauslamppujen kirkkaiden valojen aiheuttama tuska yöeläimen silmille jää toiseksi. Toisaalta Mikael on puhtaasti innoissaan tilanteesta ja erityisesti upeista kuvista, jotka hän saa Pessistä otettua. Mikaelin ajatuksissa Pessi vertautuu go-go-pojaksi ja break-tanssijaksi ja saa näin ollen inhimillisiä piirteitä, jotka rikkovat vaikutelmaa eläimen kiusaamisesta. Liekö Mikael ajatellut, että jos Pessi on kuin tanssija, se pohjimmiltaan kuitenkin nauttii tilanteesta. Mikael ainakin nauttii: ”Minä melkein suljen silmäni sillä niin täydellinen ruutu siitä tulee” (EPEV, 144). Kohtauksen lähetessä loppua kuvaus Pessistä muuttuu. Pessistä tulee Mikaelin mielessä ”pingotettu jousi” ja ”kipunoiva energia” (EPEV, 145), ja Mikaelin kamera laulaa hänen kuvatessaan Pessistä.

Kohtauksen aikana Mikael hahmottaa Pessin hyvin monella eri tavalla. Alussa Pessi on selvästi oma toimijansa, joku, jolla on oma tahto. Mikael kuitenkin suhtautuu Pessiin kuin omistaja, joka vaatettaa koiraansa. Hän tunnistaa eläimen oman tahtotilan, mutta kokee oikeudekseen pukea eläimen oman tahtonsa mukaan, eläimen tahdosta välittämättä. Kohtauksen keskivaiheilla, valokuvausvaiheessa, Pessi rinnastuu ensin tanssijoihin ja sen jälkeen elottomiin asioihin, muuttuen koko ajan enemmän objektiksi, jota Mikael katsoo kameran objektiivin läpi. Pessi muuttuu koko ajan vähemmän inhimilliseksi ja episodin lopussa valtasuhteet korostavat Pessin asemaa eläimenä. ”Se hyppää minua kohti irvistäen, silmät palaen ja kynnet paljastettuina, mutta kun kohotan käteni se muistaa uhkan, muistaa rullalle käärityn sanomalehden ja juoksee kyyryssä nurkkaan.” (EPEV, 145.) Viimeinen kuva, mitä Pessistä jää Mikaelin mieleen, on häntä, ”joka vatkaa, vatkaa ja viuhtoo kuin

vihainen ruoska” (EPEV, 145). Omistaminen ja valtasuhde etäännyttävät Pessin inhimillisestä olennot joksikin toiseksi.

Mikaelin näyttäessä ottamiaan kuvia Martesille Pessi muuttuu enemmän objektiksi.

”PhotoShopillako sä nämä teit?”

”Sillä”, Mikael vastaa. - -

”Ei silti, onhan tällasia nähty. Hyviä eläinkuvia vaan nippu, ja sitten pistit mallin farkut jalassa ottamaan vähän samoja asentuja kuin otus, skannasit kamat sisään ja voilä. Vai mitä. Kauheen duunin sä oot kyllä tehnyt.”

”Ei siihen niin kovin kauaa mennyt.” (EPEV, 147)

Vaikka Mikael ei suoraan myönnä Martesin ehdottamaa toteutustapaa oikeaksi, hän antaa Martesin olettaa asian olevan juuri näin. Mikael selittää saaneensa peikkokuvat veljeltään, joka sattumalta on osunut paikalle juuri ennen kuin jossain Venäjällä kiinni otettu peikko ollaan lopettamassa, se ”selittääkin kuvien ihmeellisen skarppiuden - - ja sen ettei mitään pöpelikköä ole osunut väliin” (EPEV, 148). Miesten välisessä keskustelussa Pessi etäännytyy inhimillisestä. Mikael ei tunnusta sen olemassaoloa eikä kuvan peikolla ole nimeä, se vieläpä etäännytetään kauas toiseen maahan.

Morton puhuu myös harsostosta (*the mesh*). Sillä hän tarkoittaa kysymystä siitä, ketkä ja mitkä ovat yhteydessä toisiinsa. Harsostossa ei ole selvärajaisia reunoja, vaan kaikki siinä olevat oliot ovat eri tavoin yhteydessä toisiinsa. Mortonin mukaan ilman *vieraita vieraita* eli omaan lajiin kuulumattomia olentoja ei olisi harsostoakaan. Kyse ei ole taustasta, jota vasten vieraat vieraat esitetään, vaan vieraiden vieraiden sekoittumisesta keskenään. (Morton 2010, 15, 29, 47.) Tästä on kyse myös *Ennen päivänlaskua ei voi* -romaanissa, jossa peikko saapuu vieraaseen ympäristöön ja pääsee tekemisiin Mikaelin lisäksi myös muiden romaanin hahmojen kanssa. Yksi esimerkki tästä on juuri Pessistä otettu kuva. Kuvan kautta Pessi leviää monen muunkin kuin Mikaelin elämään. Harsosto levittäytyy romaanin edetessä muutenkin kuin kuvan kautta ja peikon kohtaaminen tavoittaa yhä useamman henkilön teoksen aikana.

Samaan aikaan ihmisistä tulee vieraita vieraita muiden eläinten kanssa, ja ihmiset asettuvat rinnakkain muiden eläinten kanssa. Vaikka kuvien peikosta tulee kaukainen eläin, Mikael antaa Pessille tunnustusta myöhemmin, yksin pubissa istuessaan. ”*Sinä sen teit, Pessi, sinä sen teit*, kuiskaen hiljaa. *Minä riisuin sinut, minä puin sinut, yhdessä me olemme täydelliset.*” (EPEV, 150.) Riisumisella Mikael viittaa Pessin talvikarvan katoamiseen, joka johtuu Mikaelin lämmitetystä asunnosta. Mikael on inhimillinen toimija, hän riisuu ja pukee peikkoa, joka on lähes objektin kaltainen olento. Kuitenkin ajatus Mortonin harsostosta asettaa kyseenalaiseksi sen, että peikko olisi pelkästään eläin, toinen ihmiselle.

3. Luonnollisesti samanlaisia

Romaanin edetessä Pessi saa yhä enemmän inhimillisiä piirteitä. Se voimakas vastakkainasettelu, joka peikon ja ihmisen väliin on luotu, puretaan teoksen loppua kohden. Tässä luvussa tarkastelen, miten Pessi vähitellen inhimillistyy henkilöhahmojen (erityisesti Mikaelin) puheen kautta ja miten Pessi teoillaan saa Mikaelin näkemään itsensä yhä enemmän ihmismäisenä. Toisaalta tarkastelen, miten ihmiset saavat romaanissa eläimellisiä piirteitä. Tähän liittyvät teoksen romanttiset asetelmat, jotka rikkovat rajaa inhimillisen ja ei-inhimillisen välillä. Luvun lopussa tutkin vielä Pessin ja Palomitan välistä rinnastusta.

3.1. ”Tajuan antaneeni sille nimen”

Pessi on pitkään Mikaelille vain eläin, mutta mitä kauemmin Pessi asuu Mikaelin luona, sitä enemmän Mikael alkaa nähdä siinä inhimillisiä piirteitä. Kyse ei ole pelkästään antropomorfismista, vaan siitä, että Pessi todella muuttuu Mikaelin ajatuksissa inhimilliseksi. Miten tämä sitten on mahdollista? Ensin on hyväksyttävä se, että muillakin kuin ihmisillä voi olla inhimillisiä piirteitä. Posthumanistisen tutkimussuuntauksen mukaan ihmisen ja muun maailman vastakkainasettelussa on pohjimmiltaan kyse ihmisen oikeuksista ja velvollisuuksista. Ekokriitikko, posthumanisti ja eläinten oikeuksien ajaja Donna Haraway on sitä mieltä, että ihmiskunnan täytyy unohtaa ”tyrmistyttävä ajatuksensa inhimillisestä erinomaisuudestaan” ja vähentää huomattavasti ihmisen vaatimuksia ”kaikkea-muutakin-kuin-inhimillistä maailmaa” kohtaan (Haraway 2008, 106). Haraway toteaa rakastavansa sitä faktaa, että ihmisen perimää löytyy vain noin kymmenestä prosentista soluista, jotka muodostavat sen maallisen tilan, jota kutsumme kehoksemme. Loput 90 prosenttia soluista ovat täynnä bakteerien, sienikunnan eliöiden, protoktistien ja muiden sellaisten perimää. Näistä osa on oleellisia elossapysymisen kannalta, osa taas vain ”liftaa kehossamme” meitä kuitenkin vahingoittamatta. (Haraway 2008, 3-4.) Haraway on siis sitä mieltä, ettei ihmislaji ole sen kummempi kuin muutkaan olennot maapallolla – se suorastaan tarvitsee muita elollisia (ja toki myös elottomia) olentoja selvitäkseen. Maailman tulee olla tasavertainen paikka, ja ihmisen pitää pyrkiä hyvään kohdellessaan eläimiä (Haraway 2008, 106).

Haraway saa kuitenkin kritiikkiä filosofi Kate Soperilta. Soper huomauttaa, että jos todella alamme kyseenalaistaa ihmisen erityisyyttä, meidän täytyy samalla kyseenalaistaa ihmisen etuoikeus älyllisyyteen ja empatiaan. Tämän kyseenalaistamisen myötä katoaa myös ihmisen kyky ja vastuu toimia oikein. Näin ollen ihmisellä ei ole kykyä vastuullisiin

eläinkokeisiin, saati toislajisten eläinten syömiseen, minkä vastuullisuuteen Haraway puolestaan kannustaa. (Soper 2012, 373-374.) Tästä syystä meidän tulee Soperin mukaan hyväksyä ihmisen erinomaisuus ja ainutlaatuisuus tietyissä määrin, sillä muuten emme voisi perustella toislajisten olentojen hyväksikäyttöä tai hyväksikäytön eettisyyttä tai vastuullisuutta.

Jo pelkästään näiden kahden naisen vuoropuhelusta huomaa, ettei keskustelu inhimillisestä tai ei-inhimillisestä ole mutkatonta. Mitä ominaisuuksia pidämme inhimillisinä? Mitä pidämme ei-inhimillisinä? Kuinka paljon näitä ominaisuuksia pitää olla tai saa puuttua, jotta joku voidaan lukea ihmiseksi? Riittääkö inhimillisyyteen se, että syntyy ihmiskuntaan? Eikö tämä määritelmä, jos mikä, ole vain oman rodun summittaista nostamista muiden yläpuolelle, ilman pitäviä perusteluita? Ajatus siitä, että vain ihminen kuuluu oikeaan lajiin, on silkkää lajisortoa (Signer 2013, 98). Ihminen on toki erityinen olento, muttei mitenkään poikkeuksellinen. Evoluution näkökulmasta eliöt eivät ole asettuneet hierarkiamaiseen tikapuurakennelmaan, vaan pikemminkin levittyneet pensasmaisesti tai verkkomaisesti. Jokaisella lajilla on omia erityisiä piirteitään, mutta niitä ei voi laittaa paremmuusjärjestykseen näiden perusteella. Ihminen on laji muiden joukossa, ei ”säkenöivä aurinko”, jota kaikki muut olennot kiertävät. (Aaltola 2013, 14.) Siksi onkin syytä ajatella, että niitä samoja piirteitä, joita näemme itsessämme ja joita pidämme inhimillisinä piirteinä, voikin löytää myös muista olennoista. *Ennen päivänlaskua ei voi* - teos kyseenalaistetaan juuri inhimillisyyden erinomaisuutta ja erilaisuutta. Pessistä tulee Mikaelin perhe. Se on samaan aikaan lapsi ja puoliso; ensin enemmän lapsi, mutta mitä pidemmälle kevät etenee, sitä enemmän siitä tulee puoliso.

Jos joku uskaltaa valittaa ankeita kotiintulojaan, kuinka lapset ovat tehneet keittiössä toffeenekkuja ja jättäneet siivoamatta tai mies makaa sohvalla kahdessa ja puolessa promillessa – kenenkään heistä ei tarvitse sentään astua trollinsontaan omassa eteisessään.
(EPEV, 58)

Lapseen vertaaminen tuo Pessin osaksi inhimillisyyden ja eläimellisyyden rajanvetoa. Klassinen esimerkki on alla kolmivuotias lapsi. Hän luultavasti osaa jo puhua ja kävellä, mutta riittääkö tämä ihmisen määritelmäksi – osaavathan eläimet kävellä jo paljon ihmislasta aikaisemmin, samoin kuin kommunikoida oman lajinsa ja jopa ihmisen kanssa. (Kts. Garrard 2010, 146–147.) Taaperon kommunikaatio ei ole kovin korkealla tasolla, eikä hänellä ole vielä kykyä ajankulun hahmottamiseen, itsetutkiskeluun, empatiaan, sympatiaan tai moraaliin, vain muutaman ”inhimillisen” ominaisuuden mainitakseni. Pessi kuitenkin

pystyy omalla tavallaan kommunikoimaan Mikaelin kanssa, vaikka tällä on monesti vaikeuksia ymmärtää Pessiä. *Ennen päivänlaskua ei voi* on joka tapauksessa Harawayn kannalla siinä, että ihminen ja eläin ovat kumppaneita, heillä on paljon yhteistä eikä ihmisen nostamiseen eläintä arvokkaammaksi ole tarvetta, vaikka Soper sitä peräänkuuluttaakin.

Trollinsontakohtauksen lopussa tapahtuu muutakin: Mikael antaa peikolle nimen. ”Mitä mä oikein teen sun kanssa, Pessi?” huokaan, ja kestää monta kymmentä sekuntia ennen kuin tajuan antaneeni sille nimen” (EPEV, 59). Nimeäminen on aina ollut ihmiselle tärkeää. Nimen antaminen lapselle yksilöi lapsen kaikista muista lapsista ja auttaa siirtämään suvun perintöä nimen kautta. Ihminen nimeää eläimiä, jotta pystyy yksilöimään eläimen kaikista muista eläimistä. Nimi annetaan kuitenkin vain lemmikkieläimille, sillä tuotantoeläimen yksilöiminen tekisin sen syömisestä haasteellisempaa.⁸ Toisaalta nimeäminen on ollut myös vallan väline puheen kautta. Ihminen voi päättää, miten nimeää eläimen, ja Mikael on nimennyt Pessin pienen, iloisen ja vähän huolestuneen, pessimistisen, peikon mukaan. Yrjö Kokon *Pessi ja Illusia* on myös ainoa Mikaelin lukemista kirjoista, joissa peikolle annetaan nimi. Samalla Mikael osoittaa ennen kaikkea sitä, että Pessi on hänelle joku, joka erottuu massasta ja kaikista maailman muista peikoista.

Pessin nimi houkuttelee tarkistelemaan myös muiden Yrjö Kokon *Pessi ja Illusia* -teoksen hahmojen nimiä. Käy ilmi, että lähes kaikille Sinisalon ihmishahmoille löytyy vastine Kokon sadusta. Mikael vertautuu luonnollisesti Illusiaan, nuoreen keijukaistyttöön, jonka Pessi-peikko tapaa tarinan alussa. Vaikka asetelma *Ennen päivänlaskua ei voi* -romaanissa on käänteinen – kun Pessi tapaa Illusian ja ihastuu tähän, Mikael tapaa peikon ja ihastuu siihen – on yhteys Mikaelin ja Illusian välillä selvä. Myös Mikaelin lempinimi Enkeli viittaa Illusia-keijuun, samoin kuin Mikaelin seksuaalinen suuntautuminen. Illusia on keiju, englanniksi *fairy*, joka slangisanana tarkoittaa homoseksuaalia (Heinonen 2003, 22). Samaan viittaa myös Illusian kotipaikka: Illusia, sateenkaareltä kotoisin oleva ”sateenkaarikansalainen” vertautuu *Ennen päivänlaskua ei voi* -romaanissa Mikaeliin, joka homona voidaan nähdä yhdenlaiseksi sateenkaarikansalaiseksi (Karkulehto 2004, 256).

Pessin ja Mikaelin lisäksi Martesilla on selkeä kytkös *Pessiin ja Illusiaan*, sillä sadusta löytyy miehelle kaima. Kokon Martes on lumikko⁹, ”valkoinen kuolema” (esim. Kokko 1982, 183), joka on poikueensa suurin ja vahvin. Martes-lumikko ei usko äitinsä varoituksia

⁸ Toisaalta esimerkiksi Valio on alkanut televisiomainoksessaan nimetä lehmiään. Mainoksen luomassa kuvassa lehmiä ei kuitenkaan syödä, vaan ne ovat ”vapaita lehmiä”, jotka tuottavat onnellisena maitoa. Nimeämällä lehmät ne tuodaan lähemmäksi ihmistä, ja nimeäminen on yksi keino vakuuttaa maidonostajat lehmien onnellisuudesta ja siitä, että lehmistä välitetään ja pidetään huolta. Myös tässä nimi on vallan väline.

⁹ *EPEV*:ssä lumikko rinnastuu peikon tavoin demoniin (kts. tämä työ s. 12).

siitä, ettei lumikko voi hyökätä metsänpeikon tai keijukaisen kimppuun (Kokko 1982, 176). Martes-lumikko tuntee heikkoutta nähdessään Pessi-peikon ja Illusian, mutta heikkoutta inhoten hyökkää niiden kimppuun ja saa surmansa Pessin puolustautuessa. Vaikka Sinisalon Martes ei kuolekaan Pessin hyökkäykseen, yhtäläisyyksiä löytyy muutenkin kuin nimeen liittyen. Martes kuvittelee Mikaelin kiinnostuksen itseään kohtaan pysyvän, mutta saakin huomata, että Mikaelin kiinnostus on kadonnut. Martes yrittää tunkeutua väkisin Mikaelin kotiin, ja lopulta Pessi hyökkää Martesin kimppuun. Refleksinomaisesti – eläimen vaistoilla – Martesin onnistuu puolustautua, mutta samalla hänelle paljastuu, että Mikaelin huolenpito ja rakkaus kohdistuu vain ja ainoastaan Pessiin. Samaan tapaan kuin lumikko-Martes, myös ihmis-Martes tuntee heikkoutta ja vihaa peikon ja keijun edessä.

Myös Hämikselle ja Palomitalle on löydettävissä vastineet Kokon sadusta (Heinonen 2003, 24-26). Hämis vertautuu ristilukkiin, joka pelottavuudestaan huolimatta osoittautuu kuitenkin ystävälliseksi ja auttaa kiinnittämään sadun Pessin ja Illusian lapsen kehdon roikkumaan. Myös Sinisalon Hämis tekee romaanin lopussa Mikaelille palveluksen ja soittaa varoitussoiton poliisiin tulosta. Palomita (peruksi 'kyyhky') puolestaan vertautuu Kokon sepelkyyhkypariin, jonka naaras kutsuu itseään tyhmäksi saadakseen miehensä pitämään itsestään, sillä "[m]itä ovatkaan viisaat naiset muuta kuin itsetietoisia ja torailevia! Eivät he osaa tehdä miestä onnelliseksi!" (Kokko 1982, 99-100).

Bennett ja Royle (2009/2014, 141) huomauttavatkin, että olemme kaikki "eko-olentoja" (*eco-critter*), osa vähemmän vastuullisia ja ajattelevia kuin toiset. Myös ihminenkin lukeutuu näihin "eko-olentoihin", vaikka olemme vieraantuneet luonnosta monella eri tavalla. *Ennen päivänlaskua ei voi* henkilöahmojen nimet ja niiden viittaukset liittävät hahmoja luontoon. Luonto ja ympäristö eivät ole vain ympäröiviä olentoja ja ilmiöitä, vaan aineellisen olemassaolomme pohja (Lahtinen & Lehtimäki 2008, 9). Raja ihmisen ja muun välillä on siis häilyvä ja muuttuva.

Siinä missä muut ihmishahmot saavat myös eläimellisiä viitteitä, Ecke on vain ihminen. Ecken nimi yhdistyy ajatuksissa latinankieliseen toteamukseen "*ecke homo*" eli vapaasti suomennettuna "katso ihmistä" tai "katso, ihminen". Lainaus on peräisin Raamatusta, kun Pontius Pilatus osoittaa Jeesusta ja väittää, ettei tämä ole Jumala, vaan pelkästään ihminen. (Heinonen 2003, 22-23.) Kun Mikael katsoo Pessiä ja tuntee rakkauden läikehtivän ja palavan sisällään, hän kääntääkin katseensa Eckeen, ihmiseen, jonka kanssa seksi on hyväksyttävää. Vaikka Sinisalo itse onkin sanonut Ecken kokevan "jeesusmaisen kohtalon" Pessin hyökätessä sen kimppuun (kts. Heinonen 2003, 22), on kohtaloissa myös

paljon eroavaisuuksia. Siinä missä Jeesuksen ristiinnaulitsivat ihmiset, hyökkää Ecken kimppuun peikko, ei-ihminen, luonto. Toisin kuin Jeesus, Ecke ei palaa, vaan osoittaa ihmisyytensä kuolemalla. Kuoleman jälkeen Ecke ei enää ole edes ihminen, vaan pelkkää saalis.

Pessi hypähtelee levottomasti - -, se katsoo ruumista ja katsoo minua - -. Se ei tiedä mitä tekisi, pitäisikö syödä vai luovuttaa saalis minulle, minulle joka olen ainoa lauma mitä sillä enää on. (EPEV, 244 [Mikael])

Muiden romaanin hahmojen nimistä ei löydy taustaa. Esimerkiksi Palomitan mies ”Pentti on vain Pentti”, prototyyppi, jonka nimestä ei löydy sivumerkitystä (Heinonen 2003, 25). Kuitenkin myös Pentti osallistuu keskusteluun inhimillisyydestä ja eläimellisyydestä äänettömyydellään. Pessin tavoin Pentti ei saa omaa ääntään kuuluviin, sillä sille ei ole tarvetta. Koska Pentti on prototyyppi, lukijan oletetaan ymmärtävän tämän toimintaa ilman, että sitä täytyy selittää. Kuitenkin Pentin hiljaisuus esittää kysymyksen siitä, onko Pessikin vain prototyyppi ja jos on, niin minkä, eläimen vai jonkun muun. Siinä missä Pessi muuttuu romaanin aikana ja esiintyy aktiivisena, Pentti ei muutu vaan säilyttää oman prototyyppinsä. Samalla Pentin inhimillisyys kyseenalaistuu.

Pessin lisäksi romaanissa ei juuri esiinny muita eläimiä. Vaikka peikot esiintyvät ulkopuolisissa teksteissä muiden suurpetojen joukossa, yhtenä eläimistä, alkaa Pessi erottua muista eläimistä romaanin edetessä. Selvimmin tämä näkyy tavassa, jolla Mikael kohtelee Pessille ruuaksi ostamiaan jyrjijöitä.

Avaan laatikon ja päästän marsun lattialle.
Suljen silmäni sillä minusta tuntuu, että en oikeasti ole tekemässä tätä.
Marsu on pehmeä ja sileäkarvainen ja lämmin, sen vaaleanpunainen nenä tutisee ja viikset värisevät. Se on valkoinen ja siinä on ruskeita läiskiä. Itse asiassa se on aivan helvetin söpö.
Syötävän söpö. (EPEV, 55)

Marsun jälkeen Mikael alkaa tuoda kotiinsa tanssihiiriä ja gerbiilejä, sillä niistä aiheutuu vähemmän sotkua kuin marsuista ja hamstereista. Vaikka Mikaelia selvästi inhottaa Pessin ruokailu ja jyrjijöiden tarjoileminen ruuaksi, huono omatunto unohtuu ruokailun jälkeen. Mikael on valmis kestämään inhonsa, jotta Pessi saa ruokaa. Pessi siis on etualalla ”tavallisempiin” lemmikkieläimiin nähden. Tätä kutsutaan spesismiksi. Spesismi tarkoittaa ihmisten tapaa nostaa jokin eläinlaji ylempiarvoiseen asemaan. Monelle länsimaalaiselle esimerkiksi lehmän, porsaan tai kanan syöminen on täysin normaalia, sen sijaan vaikkapa koiran tai hevosen syömistä paheksutaan. (Signer 2013, 76-77.) Eronteko näkyy jo nimessä – emme syö ”lehmää” tai ”kanaa” vaan nautaa ja broileria. Nimeämällä lihan omalla,

eläimestä poikkeavalla nimellä, etäännytetään eläin ja lautasella oleva liha toisistaan. Samaan tapaan Mikael sulkee Pessin ja marsun kylpyhuoneeseen ja yrittää sulkea korvansa metsästyksen ja leikin aiheuttamilta ääniltä, yrittää olla katsomatta Pessin jätöksiä, sillä hän tietää ”mistä ne koostuvat; en halua nähdä pieniä luita enkä ruskeanvalkoisia karvatuppoja” (EPEV, 58). Mikael jopa valehtelee Martesille katsovansa kauhuelokuvaa, kun Martes soittaa ja kuulee taustalta raapaisut, tömähdykset ja kimeät vinkaisut. Spesismillä Mikael oikeuttaa marsujen, hamstereiden, gerbiilien ja hiirien ostamisen ruuaksi, samaan tapaan kuin sekasyöjä oikeuttaa lihakarjan syömisen.

Romaanin edetessä Mikael alkaa kyseenalaistaa ihmiskunnan tapaa nähdä eläimiä. Haastatellessaan biologia eläinten kouluttamisesta tämä mainitsee opetetun peikon, ”jota olisi näytelty markkinoilla joskus vähän ennen sotia”, joka on sama peikko, kuin Tampereen eläinmuseon aulassa. Mikael värähtää mielikuvasta ymmärtäessään peikon ”täydellisen alennustilan” viihteen vuoksi opettuna peikkona. (EPEV, 63.) Vaikka Mikael itsekin opettaa Pessiä käyttäytymään ja näin ”alentaa” Pessin, hän samaan aikaan kritisoi eläinten kouluttamista.

Romaanin aikana Mikael puhuu Pessistä se-, ei hän-pronominin avulla. Ilmiö on yleinen eläimistä puhuttaessa, eikä siihen välttämättä kiinnittäisi huomiota ilman romaanin viimeistä kohtausta.

Pessi on tullut viereeni, *sen* häntä tärisee ja vavahtelee ja se katsoo ylös minuun, odottaen. Jossain kaukana kukkuu käki. Tartun *hänen* käteensä ja astun sisään.

(EPEV, 268, *kursiivi LS*)

Viimeisessä lauseessa, viimeisessä ajatuksessa Pessi muuttuu Mikaelille *häneksi*, joksikin enemmän tasavertaiseksi ja enemmän subjektiksi, joksikin, jolla on mielipide ja jonka mielipiteellä on merkitys. Samalla Pessi ja Mikael rinnastuvat Kokon Pessiin ja Illusiaan. *Pessi ja Illusiassa* Illusia-keiju lähtee maahan ja sattumusten kautta menettää siipensä. Illusia, joka koko ajan on kuvitellut voivansa palata takaisin kotiinsa sateenkaarelle, hyväksyy lopulta tilanteen ja jää mielellään Pessin kanssa maahan. Romaanissa *Ennen päivänlaskua ei voi* tilanne on päivänvastainen, kun Pessi joutuu tahtomattaan viipymään ihmisen (tai tässä tapauksessa ”sateenkaarikansalaisen”) luona. Toisaalta Illusian tavoin myös Mikael päättyy lopulta seuraamaan Pessiä metsään

Kokon *Pessin ja Illusian* lopussa Pessille ja Illusialle syntyy lapsi. Pessi katsoo pientä lasta ja Illusia sanoo: ”Tämä on se uusi, jonka olemme luoneet. Tämä on meidän elämämme” (Kokko 1982, 204). Luvun nimi, ”Uusi ihminen”, viittaa siihen, että peikko ja keijukainen

ovat synnyttäneet ihmislapsen. Myös Illusiasta ja Pessistä on tullut ihmisen kaltaisia: Illusia menettää siipensä ja joutuu talvea vasten neulomaan itselleen vaatteet. Pessi puolestaan löytää kätensä puolustautuessaan Martes-lumikkoja vastaan, eikä hän lapsen syntymän jälkeen enää osaa sytyttää peikkojen virvatulta. Siinä missä Pessin ja Illusian ”uusi ihminen” kuvaa toivoa siitä, että sodan jälkeen ihmiset osaisivat taas tehdä hyvää toisilleen, voi Mikaelin ja Pessin liiton nähdä ihmisen ja eläimen väliseksi liitoksi – toivoksi siitä, että ihminen ja eläin osaavat elää yhdessä, rinnakkain, tekemättä eroa toistensa välille.

3.2. ”Erilaisten ihmisten kaupunki”

Ennen päivänlaskua ei voi käsittelee paitsi inhimillisen ja ei-inhimillisen olennon kohtaamista, myös homokulttuuria. Mikaelin homous tulee selville jo romaanin ensimmäisillä sivuilla. Mikael on jättänyt miesystävänsä, eläinlääkäri Hämäläisen uuden ihastuksensa Martesin takia. Martes kuitenkin kieltää kaiken heidän kahden välillä tapahtuneen erotiikan.

[Mikael:] Muistan miltä Martes tuntui käsivarsieni välissä, hänen erektionsa housujen kankaan läpi kun nojasimme Tammerkosken äyräskaitteeseen yön pimeydessä. Tunnen hänen suunsa omallani, tupakan ja Guinnessin makuisen suun, hänen viiksiensä raapivan ylähuultani, ja minua pyörryttää. - -

[Martes:] ”Mä en voi sille mitään, jos mä olen sellainen tyyppi johon ihmiset projisoi omia haaveitaan ja halujaan.” (EPEV, 9)

Katkelmassa näkyy selvästi Mikaelin tuntema voimakas veto Martesia kohtaan. Mikael on tuskissaan, sillä Martes esittää, ettei heidän välillään ole tapahtunut mitään, että kaikki olisi ollut vain Mikaelin mielikuvitusta. Samaan aikaan Martes haluaa unohtaa Mikaelin ja kaiken heidän välillään tapahtuneen.

Homo- (tai queer-) luentaa tukee myös teoksen genre, scifi. Sanna Karkulehto (2004, 265) huomauttaa, että scifi nostaa esiin muodon ja sisällön pinta–ydin-problematiikan.

Esimerkiksi Sinisalonen scifi(fantasia) käy muotonsa (pinnan) puolesta realistisesta nykyproosasta, mutta se on sisältönsä (ytimen) osalta jotain muuta. Teos on genrehybridi - -: yhtäältä samanaikaisesti scifiä, kauhufantasiaa ja klassista realismia jäljittelevää proosaa ja toisaalta kaupunkilaista cityelämää representoivaa aikalaiskuvausta, johon yhdistyy elementtejä maagisesta realismista ja spekulatiivisesta fiktiosta. Teos rikkoo lajisekoituksellaan kulttuuris-sosiaalista sanatonta yksimielisyyttä ja sopimusta ”luonnollisten” rajojen ylläpitämisestä. (Karkulehto 2004, 265)

Ennen päivänlaskua ei voi kyseenalaistaa meidän käsityksemme heterokeskeisestä yhteiskunnasta ja nostaa esiin homouden tasavertaisena (ellei hallitsevampana) tapana olla yhteiskunnassa, mikä on mahdollista juuri genren ansiota. Samaan aikaan homous kyseenalaistaa sanatonta ja yksimielistä käsitystämme ”luonnollisista” inhimillisyyden ja ihmisyyden määritelmistä. Mikaelin ja tämän miesystävien homous onkin tärkeässä roolissa inhimillisyyden ja ei-inhimillisyyden välisessä rajanvedossa, sillä peikko ja homo vertautuvat toisiinsa *Ennen päivänlaskua ei voi* -teoksessa.

Outoa, miten voi olla kaupunkeja ja kaupunkeja. Kaupunkeja kaupunkien sisällä. Koirien kaupunki rakentuu hajuista, - -. Sitten on erilaisten ihmisten kaupunki. (EPEV, 106 [Ecke])

BARTON WILLIAM: THE BLACK AND THE INVISIBLE, 1985, FANTASIAROMAANI (EI SUOM.)

It is said - - that there are in certain parts of Scandinavia cities within cities like there are circles within circles; existent yet invisible. And those cities are inhabited by creatures more terrible than imagination can create: man-shaped but man-devouring, as black and as silent as the night they prowl in. (EPEV, 109)

Ecken ”kaupungit kaupunkien sisällä” koostuvat muun muassa erilaisten ihmisen kaupungeista. On naisten kaupunki, ”jossa kadut määrittyvät sen mukaan minkälaisia kauppoja niillä on” ja juoppojen kaupunki, joka ”koostuu pubeista, snagareista, Alkojen sijainneista” ja kusemispaikoiksi kelpaavista porttikongeista (EPEV, 106). Lisäksi on ”meidän kaupunkimme”, jossa vain ”me [homot] näemme näkymättömät ominaisuudet” (EPEV, 107). Lainaus Barton Willmanin romaanista ”The Black and the Invisible” kertoo kuvaa skandinaavisia hahmoja, jotka ovat ”kamalampia kuin mitä mielikuvitus voi tuottaa” ja ”yhtä mustia ja hiljaisia kuin yö”. Kuvaus on ensilukemalta selkeä kuvaus pikimustista peikoista, jotka liikkuvat öisin vaanimassa ihmisiä, mutta Ecken pohdinta ”kaupungeista kaupunkien sisällä” nostaa esiin toisen tulkintamahdollisuuden: nuo tummat ja pelottavat, ”miehen muotoiset mutta miehiä janoavat” olennot voisivat yhtä lailla olla homokansaa. Rinnastus pakottaa lukijan valinnan eteen: jos on inhimillistä olla homo, eikö silloin pitäisi olla yhtä inhimillistä olla peikko, sillä tekstin kuvaus vastaa kumpaakin. Jos taas kielletään homous tai peikon inhimillisuus, silloin kielletään molemmat, ja samalla yhdistetään peikot homoihin. Kysymys siitä, mikä on inhimillistä, liittyykin moneen asiaan, myös seksuaaliseen suuntautumiseen.

Aiemmin esittelemäni Mortonin näkemyksen vieraista vieraista lisäksi on toinen näkemys, ajatus ihmisten ja eläinten välisestä kumppanuudesta. Ekokriitikko Donna

Haraway (2008) on kirjoittanut ihmisten ja eläinten välisistä kohtaamisista, joissa hän puhuu kumppanuuslajeista (*companion species*), joilla hän tarkoittaa kahden eri lajin rinnakkaiseloja. Kumppanuuslaji voi olla koira tai kissa, mutta se voi myös olla bakteeri. Kumppanuuslaji *tekee* toisen lajin, ollen samaan aikaan merkittävästi toinen (*significantly other*) ja kuitenkin kyeten rakastamaan toista lajia. (Haraway 2008, 2, 15-16.) Kumppanuuslajien *kumppanuus* kantaa sisällään myös seksuaalista konnotaatiota (Haraway 2008, 17). Mikael ja Pessi ovat toisilleen kumppanuuslajeja, ja voimakas seksuaalisuus kantaa läpi koko romaanin. Siinä missä Mikael on ensin tulisesti ihastunut Martesiin, hän huomaa unohtaneensa tämän keskittyessään Pessin hoitamiseen. ”En ole muistanut Marttia lainkaan. Se on täysin käsittämätöntä.” (EPEV, 142.) Mikael kiintyy Pessiin yhä enemmän – myös eroottisessa mielessä. Talvikarvoistaan eroon päässyt Pessi näyttää yhä enemmän tyylytellyltä, nuorelta pojalta, ”se on ihmisen kaltainen samalla tavalla kuin jotkin lasten piirroselokuvien eläinsankarit (EPEV, 121). Vaikka vielä tässä vaiheessa Pessi on Mikaelille selvästi eläin, hänessä ”läikähtelee ja palaa”, kun hän katselee Pessiä, jonka ”liikkeissä on itsetiedotonta viettelevyyttä” (EPEV, 121).

Pessi saa Mikaelin halun heräämään. ”Minä haluan juuri nyt jotakuta niin paljon että sattuu, enkä siksi välitä siitä ketä loukkaan ja paljonko sen takia.” (EPEV, 123.) Niinpä Mikael suuntaa homobaariin, jossa hän kohtaa Ecken, joka on jo pitkään ollut ihastunut kauniiseen Enkeliin. Eckestä, joka on ihmismäisyydessään Pessin vastakohta, tulee Mikaelille turvapaikka; joku, johon hän voi tyydyttää halunsa. Ecke ei kuitenkaan riitä Mikaelille. Mikaelin sylissä istuva Pessi on vastustamaton:

tuskin tiedän mitä teen kun vedän sitä vielä vähän itseäni kohti, aivan vähän ja varovasti vain, ja samalla hetkellä kun sen kuuma selkä koskettaa vatsaani minä purkaudun kuin tulivuori.
(EPEV, 134)

Mikael tuntee valtavaa häpeää tapahtuneesta. Lainaukset vanhoista kansanrunoista kuitenkin todistavat, ettei Mikaelin halu ole poikkeuksellinen. Mikaelille itselleen halu kuitenkin on liikaa. Hän päättää hylätä Pessin: hän vie sen ulos ja käskee pois, mutta Pessi ei suostu lähtemään, eikä sillä ole enää edes talvikarvaa suojanaan. ”Se on alaston ja minä olen sen riisunut” (EPEV, 136), Mikael ajattelee. Mikael ei lopulta pysty jättämään Pessiä yksin kylmään talveen, vaan tuo sen takaisin kotiinsa.

Mikael ei kuitenkaan ole ainoa riisuja. Myös Pessi voidaan nähdä riisujana: se on riisunut Mikaelin yltä ennakkoluulot peikkoja kohtaan ja saanut miehen ihastumaan itseensä. Vaikka Mikaelilla on näennäinen valta Pessiin samalla tavalla kuin omistajalla

lemmikkiinsä, pystyy Pessi vetoamaan Mikaelin tunteisiin ja näin ollen vaikuttamaan lopputulokseen. Pessin kuitenkin erottaa tavallisesta lemmikistä se, että Pessi pystyy vetoamaan myös Mikaelin seksuaaliseen haluun. Pessin seksuaalisuus – joko tiedostamaton tai tietoinen – tekeekin siitä ihmisen kaltaisen, samaan aikaan kuin Mikaelin eläimellinen halu tekee hänestä eläimellisen.

Vaikka Mikael yrittää vastustaa tätä halua, se osoittautuu mahdottomaksi. Mikael istuu iltaisin lukemassa sille eikä voi estää käsiensä liikettä. Pessi istuu Mikaelin sylissä ”sileänä ja mustana ja lämpimänä” ja Mikael silittää sen käsivarsia. Kun Mikael keskeyttää lukemisen, Pessi kääntyy katsomaan ylöspäin, ”näkee hikipisaran ylähuulellani ja sen pieni karkea kieli sipaisee suupieliäni niin että minussa läikähtää kurkussa asti” (EPEV, 161).

Pessi, minä kuiskaan ja ojennan käteni, ja liu’utan sitä pitkin sen suloista kapeaa pätsinkuumaa ja siloista uumaa. Pessin korvat värähtävät. Minulla on järkälemäinen erektio, kuin osa vatsaa ja reisiäkin olisi kivikovaa pakottavaa lihaa. (EPEV, 163)

Mikael tuntee, että on yrittänyt vangita palan metsää, mutta sen sijaan metsä on vanginnut hänet (EPEV, 163). Karkulehdon ajatusten mukaan lajihybridiys ja seksuaalisuuden eri ilmenemistavat tuovat esille monenlaisia

hyvän ja pahan, meidän ja muiden, ytimen ja pinnan sekä sukupuolten välisiä kytköksiä, joissa vastakohtaisuuden, stereotyyppisyyden ja hierarkkisuu den sijaan korostuvat usein myös niiden vastavuoroisuus ja monimuotoisuus.
(Karkulehto 2004, 266)

Homous ei siis ole irrallinen teema, vaan se kietoutuu monin eri tavoin yhteen luonnollisen ja luonnottoman, inhimillisen ja ei-inhimillisen rajanvedon kanssa ja nostaa edelleen lukijan eteen kysymyksen siitä, voivatko kaksi eri lajia *rakastaa* toisiaan ja jos voivat, mikä lopulta tekee toisesta niin paljon erilaisen kuin toisesta.

3.3. ”Se tajuaa.”

Valtasuhteet, jotka alussa näyttivät niin yksinkertaisen selviltä, paljastuvat lopulta huomattavasti monimutkaisemmiksi. Pessi rinnastuu Mikaelin alakerrassa asuvaan Palomitaan, jonka puheen kautta käsitellään samoja omistajuus- ja valtasuhteita, kuin Mikaelin ajatusten kautta. Palomitan mies Pentti on tilannut Palomitan postimyynnin kautta, eikä Palomitalla ole oikeutta poistua kotoaan muutoin kuin lähimmälle kioskille eikä puhua muiden kuin Pentin kanssa. Kuten Pessi, Palomita on vankina kodissaan eikä pääse kanssakäymiseen muiden kuin omistajansa kanssa.

Kiinnostavaa on, että sekä Palomitan että Pessin elämässä käännteentekevää on katsomisen hetki. Palomita saa Mikaelilta kiitokseksi naistenlehden, joka hänen on piilotettava Pentiltä. Pohdinnan jälkeen hän päättää piilottaa oman lehtensä Pentin omistamien lehtien sekaan. Samalla hänen käteensä osuu keltaisella lapulla merkattu lehti.

Toinen keltainen lappu pistää esiin lehden välistä. Avaan lehden siltä kohtaa. Aukeamalla on paljon tekstiä ja kuvat ovat ihan erilaisia kuin tavallisesti, pieniä, osa mustavalkoisia ja vähän epäselviä. Kaikissa niissä on nainen. - -

Kolmen kuvan ympärille on piirretty sinisellä kynällä ympyrä. Yhdessä kuvista olen minä. (EPEV, 104)

Palomita näkee itsensä myyntiluettelossa ja hahmottaa ehkä ensimmäisen kerran oikeasti, mikä hänen asemansa on ja miten hän on Suomeen päätenyt. Tähän asti hän on voinut kieltää totuuden, selittää sen tavalla tai toisella paremmaksi, mutta nyt, kuvan nähdessään, Palomita ei voi enää paeta totuutta.

Pessiin puolestaan vaikuttaa Mikaelin mainosprojekti. Muutos tapahtuu, kun Pessi näkee Mikaelin tekemän mainoksen. Mikael tulee kotiin ja luulee ensin, että ”Pessi on keksinyt tyhjentää kakkilaatikkonsa eteisen lattialle”, sillä ”kynnysmatto on täynnä aikakauslehtisilppua” (EPEV, 212). Pian Mikael kuitenkin huomaa, ”että se on revittyä ja pureksittua, ei saksilla leikattua niin kuin Pessin toiletissa” (EPEV, 212). Mikael etsii Pessiiä ja löytää sen piilosta vuodevaatteiden alla, järkyttyneenä jostain. Vasta kun Mikael löytää lehtisilpun seasta ehjänä pysyneen osoitelapun, tilanne valkenee hänelle. Hänelle on tullut lehti, jonka takakannessa on kuva.

Se paras kuva. Tumma eläimellinen tanssija, käpälät – ei, kädet – ojentumassa kuvaajaa kohti, ilme raivon ja rakkauden välillä ja jalassa katseen vangitsevat Stalkerit.

Se on nähnyt sen.

Se tajuaa.

Se tajuaa kuvia.

Ja vihaa niitä.

Tai ainakin tätä. (EPEV, 213)

Pessi muuttuu kuvan kohteesta kuvan katsojaksi ja tällä tavalla inhimilliseksi toimijaksi. Vaikka mainoksessa on tähän asti ollut kyse eläimen vangitsemisesta farkut jalassa valokuvaan, kääntyy tilanne, kun Pessistä tulee katsoja. Eläinmaailmassa on yleistä, että eläimet eivät tunnista itseään kuvasta. Esimerkiksi koira osaa käyttää peiliä ja hahmottaa sen avulla näkemäänsä, mutta se ei tunnista *itseään* kuvasta – oli kyseessä sitten peili, video tai valokuva, eläin näkee siinä oletettavasti vain lajitoverinsa. Eläinpsykologi ja *The Dolphin in the Mirror* (2012) -kirjan kirjoittaja Diana Reiss huomauttaa, että peilikuvasta itsensä

hahmottaminen vaatii monimutkaista tiedon ymmärtämistä itsestään ja liikkeistään sekä siitä, mitä lasissa näkee. Kuitenkin joidenkin eläinten, kuten delfiinien, harakoiden, elefanttien ja joidenkin apinalajien, on havaittu hahmottavan peilikuvasta juuri itsensä – tosin vasta hetken asiaa tutkittuaan. (Langley, 2015). Pessi kuitenkin tunnistaa itsensä välittömästi Mikaelin ottamasta kuvasta, mikä tuo siihen inhimillisen piirteen. Pessillä on identiteetti, jota Mikael on käyttänyt kuvan kautta. Pessi kykenee tuntemaan myös vihaa kuvaa kohtaan, vaikka epäselväksi jää, johtuuko viha ylipäättään itsensä näkemisestä kuvassa vai siitä, että Mikael on huijannut sitä. Samalla Mikael näkee Pessin inhimillisenä: Pessillä ei ole enää käpäliä, vaan kädet.

Toki on olemassa toinenkin vaihtoehto, jossa Pessi pysyy ei-inhimillisenä, eläimellisenä olentona. Periaatteessa Pessi on voinut nähdä kuvassa vain toisen (vieraan) peikon ja hyökännyt kuvan kimppuun puolustaakseen reviiriään. Implisiittinen kerronta kuitenkin antaa ymmärtää, ettei kyse ole tästä, vaan nimenomaan siitä, että Pessi tunnistaa itsensä. Mikaelin toteamus: ”Se tajuaa. Se tajuaa kuvia” antaa ymmärtää, että Pessi todella tietää olevansa itse kuvassa, ja tämän havainnon kautta se vahvistaa rooliaan inhimillisenä olentona Mikaelin mielessä.

Sekä Palomita että Pessi siis ymmärtävät oman tilanteensa kuvaa katsomalla ja muuttuvat passiivisista omistettavista aktiivisiksi toimijoiksi. Mikael ja Pentti puolestaan nähdään julmina hyväksikäyttäjinä, jotka ovat ajaneet vain omaa etuaan. Omistaja–omistettu-dikotomia siis tekee eron inhimillisen ja ei-inhimillisen olennon välille, mutta toisen elävän olennon omistaminen ei ole yksinkertaista eikä omistajuussuhde välttämättä säily.

Kriittinen posthumanismi haluaa kyseenalaistaa ihmisen (valta-)aseman ja tasa-arvoistaa kaikki elävät olennot. Posthumanismin paradoksaalisuus on kuitenkin siinä, ettei se pysty unohtamaan humanismia (Lummaa & Rojola 2014, 27). Tällä tarkoitetaan sitä, että pyrkiessään pois ihmisen ja eläimen välisistä eroista kohti tasa-arvoa posthumanismi pitää samalla yllä käsitystä ihmisestä. Kyse ei kuitenkaan ole rajan pysyvyydestä. Posthumanismi toteaa, että raja on *olemassa*, mutta se ei ole staattinen. Pikemminkin on pyrittävä jatkuvaan muutokseen ja näin rajan parempaan ymmärrykseen. Palomitan ja Pessin tapauksessa kyse on juuri tästä. Kumpikin määrittää omalla tavallaan ihmisyyttä Pentin ja Mikaelin kautta, mutta raja ei ole selkeä, vaan osapuolet asettuvat sen molemmille puolille.

Pessi saa myös muita inhimillisiä piirteitä romaanin aikana. Mikael on jättänyt erään projektinsa jäljiltä kirjanpalikoita lattialle, ja vain vähän myöhemmin hän löytää Pessin

kasaamassa niistä ”lähes virheettömän pyramidin” (EPEV, 112). Pessi siis on älykkäämpi, kuin mitä Mikael on kuvitellut, eikä hänellä ole mitään kykyä selvittää, kuinka älykäs Pessi lopulta on. Mikael antaa Pessin rakennella palikoilla, ja lopulta hänen mieleensä tulevat hiidenkiukaat, joita lapista löytyy.

Toisin kuin Pessi, joka koko ajan sopeutuu yhä paremmin Mikaelin luokse, Palomita alkaa hiljalleen kyseenalaistaa tilannettaan. Hän ymmärtää, ettei Pentti kohtelee häntä oikein ja haluaa päästä pois tilanteesta. Vaikka oma aktiivinen toimijuus tuntuu Palomitasta vaikealta, hän tulee lopulta siihen tulokseen, ettei hänen välttämättä tarvitse olla aktiivinen osapuoli erossa.

Enkä minä voi nousta Penttiä vastaan. Se on mahdotonta. Se on kiellettyä.
Nainen ei hylkää.
Mutta minkä minä voin sille, jos *hän* hylkää *minut*? Jos hänelle ei jää muuta vaihtoehtoa.
Ja ajattelen häntä [Mikaelia]. (EPEV, 219)

Vaikka Palomitasta ajatus Pentin jättämisestä on ”mahdotonta”, hän kuitenkin keksii itselleen pakotien: houkutella Pentti jättämään hänet. Palomitan ajatusten takana on Mikael, mutta hän tietää itsekin ajattelevansa Mikaelia vain siksi, että ”hän ei ole Pentti”, vaan ”ovi, joka aukesi umpinaiseen seinään” (EPEV, 219). Palomita ei siis olisi ryhtynyt taisteluun ja juonitteluun Penttiä vastaan ilman Mikaelia, tai oikeastaan ilman Pessiä, *eläintä*, joka on tuonut Mikaelin Palomitan elämään. Itsevarmuus, jonka Palomita saa hoitaessaan Pessin kuntoon ja nähdessään kykynsä auttaa Mikaelia kasvaa hänen sisällään voimaksi, jonka avulla hän jaksaa taistella itsensä vapauteen.

Sen lisäksi, että Pessi sopeutuu Mikaelin luona asumiseen, Mikael sopeutuu siihen, että hänen luonaan asuu peikko. Mikael rakastaa Pessiä ja tarvitsee sitä. Sen myöntäminen on haastavaa, sillä ihmisinä olemme tottuneet näkemään ja kohtaamaan eläimen fyysisenä olentona ruokapöydässä, kohtaamaan ne funktionaalisina olentoina dokumenttien, satujen ja eläinkokeiden kautta sekä tottuneet ajattelemaan niitä harrastusvälineinä tai sosiaalisen verkoston lemmikkeinä. Sen sijaan *itsellisten eläinten* kohtaaminen on vaikeampaa. (Aaltola & Keto 2015, 9.) Itselliset eläimet ovat itsellisiä toimijoita, subjekteja, jotka palaavat takaisin Foucaultin ajatukseen siitä, että myös eläimet voivat olla subjekteja. Kaikista eläimistä juuri petoeläimet – kuten Pessi – tuovat ”kaikkein konkreettisimmalla, akuuteimmalla tavalla - - itsellisyyteen sisältyvää uhmaavuuden potentiaalia esille” (Aaltola & Keto 2015, 10). Jo pelkällä olemassaolollaan Pessi haastaa Mikaelin käsityksen peikoista. Mitä enemmän aikaa

Mikael Pessin seurassa viettää, sitä laaja-alaisemmin hänen on katsottava peikkoa muunakin, kuin pelkkänä eläimenä.

Samalla Pessi alkaa näyttäytyä ylempänä valtahierarkiassa. Pessi houkuttelee Mikaelin ihastumaan itseensä feromoneilla, joilla viestitetään paitsi kiimaa, pelkoa, terveyden tilaa ja asemaa, myös ”manipuloidaan ja kontrolloidaan ja houkutellaan muita lauman ja rodun jäseniä” (EPEV, 200). Vaikka feromonit ovat nimenomaan eläimen keino viestiä, käyttää Pessi niitä jossain määrin tietoisesti, ihmisen tavoin.

Feromoni yli lajirajojen? Ei mikään mahdottomuus. Myski nimittäin saa hyppimään niin arktisen härän kuin haaremin sulttaaninkin.

Feromoni joka vaikuttaa vain uroksiin? Itsestäänselvyys. Entä feromoni joka vaikuttaa vain *tietynlaisiin* uroksiin? Uroksiin, joille on erityisen tärkeää tehdä vaikutus toisiin uroksiin?

Miksei. (EPEV, 257)

Tohtori Spiderman pohtii, miten Pessin erittämä feromoni toimii, ja päätyy lopulta siihen, että Pessi todella kykenee erittämään feromonia, joka vaikuttaa vain ”*tietynlaisiin* uroksiin”. Feromonit myös esittävät Mikaelin eläimellisenä, jonakin, joka antaa hajujen ja viettien ohjata itseään.

Samaan aikaan kun Mikael kiintyy Pessiin, Martes alkaa kaivata Mikaelin jakamatonta ihailua yhä enemmän. Kun Mikael menee käymään Martesin toimistossa katsomassa valmista farkkumainosta, Martesin tekisi mieli kivahtaa olevansa myös paikalla ja pyytää huomaamattaan Mikaelia kaljalle. ”Mikaelin poissaolevuus on haaste, on kuin hän ei näkisi, ei kuulisi, jumalauta, minä olen tässä, minäminä, Martes - - ” (EPEV, 170). Myös Eckeä alkaa tynpiä Mikaelin poissaolevuus. Vaikka hän on hyväksynyt olevansa Mikaelille vain satunainen pano ja on valmis olemaan Mikaelille tämän fantasioiden kohde (jonka tosin kuvittelee olevan Martes, ei suinkaan nuori peikonpoikanen), on hänelläkin toive: ”nähdä, että hän [Mikael] hetken taas tajuaa että olen olemassa” (EPEV, 225).

Martes tunkeutuu Mikaelin luokse ja saa Pessin hyökkäämään kimppuunsa. Samalla Martes näkee, että kaikki Mikaelin tunteet häntä kohtaan ovat kuolleet.

”Painu *helvettiin*, Martes, kuulitko sä, painu *helvettiin* ja painu *nopeasti!*” Eikä hänen äänessään ole tilkkaakaan varoitusta, pakoehotusta tai huolenpitoa minusta [Martesista] vaan silkkaa vihaa. (EPEV, 186)

Kohtauksen aikana Pessi osoittaa, että se on valmis puolustamaan reviiriään. Seuraavana aamuna Mikael löytää seinistä ”selviä viivoja, jopa jotakin, mitä voisi hyvällä tahdolla sanoa hahmoiksi” (EPEV) ja samassa hän ymmärtää, mitä ne ovat. ”Kalliomaalaus. Eilen,

hätäntyneenä ja väsyneenä, unohdin siivota. Kalliomaalaus on tehty Martesin verellä.” (EPEV, 202.) Pessin piirtämät ”kalliomaalaukset” muuttavat käsitystä koko ihmiskunnan historiasta, ja myös tässä mielessä Pessi astuu valta-asemaan. Se laittaa Mikaelin kyseenalaistamaan kaiken sen, mitä tämä on tiennyt ihmisestä ja samalla koko inhimillisen olemuksen perustan. Jos johonkin niin luotettavaan ja käsitystä luovaan kuin ”historiaan” ei voi luottaa, niin miten voisi luottaa mihinkään muuhunkaan, mitä on ennen tiennyt. Ekokriitikko Greg Garrard esittääkin, että laajimmillaan ekokritiikin voi ymmärtää tutkimuksena inhimillisen ja ei-inhimillisen välisistä suhteista läpi ihmiskunnan kulttuurisen historian, johon sisältyy kriittinen analyysi ”ihmisestä” itsestään (Garrard 2004/2005, 5). Tähän liittyy myös kriittinen ajattelu ihmisen historiasta. Historia on kerrottu ja kirjoitettu yksipuolisesti vain ihmisen näkökulmasta, mutta tällä vuosituhanella historiaa on alettu kertoa myös eläinten näkökulmasta (vrt. Gustafsson & Haapoja 2015, 115).

Vaikka Martesin onnistuu puolustautua, Ecken ei käy yhä hyvin. Hän tunkeutuu Mikaelin luokse avaimilla, jotka tämä on unohtanut Ecken luokse. Ecke katsoo ympärilleen Mikaelin asunnossa, joka on kuin sisustuslehdessä ja ajattelee olevansa ”elukka”, kelpaamaton Mikaelin elämään liiallisen rahvaanomaisuutensa takia (EPEV, 242). Ecken ajatus on ironinen, sillä Pessi, joka itse on eläin, kelpaa kyllä Mikaelille paremmin kuin hyvin. Ja juuri kun Ecke astuu olohuoneeseen, hyökkää Pessi Ecken kimppuun ja tappaa tämän.

Samalla myös teoria Pessistä puolustamasta pelkkää reviiriään kyseenalaistuu. Ecke, ”jonka hien ja sperman urostuoksu” on jo jonkin aikaa haissut Mikaelista ”mustiin herkkiin sieraimiin iskuna, uhkana, vieraan lauman merkinä” (EPEV, 243-244), on Pessille paljon muutakin kuin toinen uros, joka tulee sen reviirille. Paljon muutakin, kuin joku, joka uhkaa sen laumaa. Sillä kenties, mahdollisesti, Pessi onkin *mustasukkainen*. Kuten nykytiedon valossa tiedämme, myös toislajiset eläimet voivat tuntea monenlaisia tunteita (Tuomivaara 2015, 57; 64). Miksi Pessi siis ei voisi tuntea mustasukkaisuutta siinä missä ihminenkin – vai tekeekö se siitä liian inhimillisen olennon? Toisaalta Pessin hyökkäys on paitsi fyysinen, myös kuvallinen. Ecke, jonka nimi huutaa katsomaan ihmistä, kokee kuoleman Pessin hyökkäyksessä. Pessi siis hyökkää paitsi Ecken, koko ihmisyyden kimppuun.

Lopulta peikot paljastuvat passiivisten piilottelijoiden sijaan aktiivisiksi toimijoiksi. Kirjassa aina välillä esitetyt uutiset Parolan asevarkauksista ja kummallisista ammuskeluista konkretisoituvat, kun Mikael karkaa Pessin kanssa metsään ja kohtaa toisen peikon. ”Se

aineellistuu puun takaa kuin painajaisten aave, äsken se ei ollut siinä ja nyt se on” (EPEV, 260). Kaksikon kohtaama urostromelli on valtava ja lihaksikas, ja kädessään sillä on ase.

Se heilauttaa kiväärin piippua eleellä, joka on huvittavan tuttu elokuvista ja kuitenkin kylmävän vieras, kun sen tekee –

Eläin.

Eläin?

Mutta viesti on selvä. Me menemme nyt, ja minä olen vanki. (EPEV, 263)

Peikon tekemä ele on samaan aikaan tuttu ja vieras, vieras siksi, että sen tekee ”eläin”. Mikael itsekin kuitenkin kyseenalaistaa tätä tulkintaa – onko tuo olento, joka hänen edessään seisoo, eläin, vai kenties jotain muuta, jotain inhimillisempää. Kysymys ”Eläin?” on oleellinen, sillä ”[e]läin-sanaa on toisinaan kuvattu yhdeksi merkittävimmistä eläimeen kohdistuvista väkivallanteoista”, sillä se riistää eläimiltä niiden yksilöllisyyden (Tuomivaara 2015, 62). Pessistä on jo tullut Mikaelille yksilö, ja nähdessään toisen peikon ase kädessä Mikael ymmärtää, että koko ajatus peikkojen eläimellisyydestä on kyseenalaistettava.

Peikkojen eläimellisyyttä kyseenalaistaa myös kohtauksessa esiintyvä väkivalta. Ei ole ”luonnollista väkivaltaa”, maanjärjestys ei itsessään ole väkivaltainen, väkivalta astuu kehiin vasta ihmisen puheen ja intressien kautta (ks. Bennett & Royle, 140-141). Näin ollen myöskään eläin ei kykene väkivaltaan, sillä se on luonnollinen olento, jotain muuta kuin ihminen. Vaikka eläimiin usein liitetään väkivaltaisuus, kyseessä on ihmisen omien negatiivisten puolten projisoiminen eläimiin (Tuomivaara 2015, 63). Ajatellaan, että vain ihmisellä on ”kyky uhata useimpien muiden lajien säilymistä” (Tuomivaara 2015, 60). Kuitenkin Pessin raivokkaat hyökkäykset Martesia ja Eckeä vastaan ja viimeistään urospeikon aseistautuminen – sillä jos joku, niin ase symboloi väkivaltaa – viittaavat väkivaltaan, aseistautunut peikko vieläpä järjestäytyneeseen väkivaltaan. Peikko pystyy myös kontrolloimaan väkivaltaansa, sillä se ei heti ammu Mikaelia. Ottamalla roolin väkivallan hallitsevana olentona peikko ottaa inhimillisen roolin, roolin ihmisenä tai vähintään ihmisen kanssa samanarvoisena olentona, ihmistä uhkaavana. Peikko astuu aktiivisesti pois ”eläimellisyydestä” kohti ”inhimillisyyttä”, tavalla, johon ihminen ei ole tottunut.

Mikael ja Pessi lähtevät yhdessä urospeikon mukaan. Samalla kun Mikael ottaa Pessiä ”kädestä” kiinni, Mikaelista ja Pessistä tulee tasavertaiset. Enää ei ole kyse omistaja–omistettava-dikotomiasta eikä ihmisen ja eläimen välisestä suhteesta. On vain Pessi ja Mikael, peikko ja homo, kaksi tasavertaista olentoa.

4. Rajalta kohti yhteistä tulevaisuutta

Jos määritellään sana 'normaali' niin pitää myös määritellä 'epänormaali'.
Jos määritellään 'ihmisyys', niin pitää ensin määritellä mitä ihmisyys *ei ole*.
(EPEV, 217)

Mikä sitten tekee "ihmisyyden" tai mitä "ihmisyys" ei ole? Ihmisyyttä luodaan ainakin narratiiveilla. Siinä missä ihminen pystyy tietystä määrin vaikuttamaan siihen narratiiviin, mitä siitä itsestään kerrotaan, eläimeltä tämä kyky uupuu. Esimerkiksi Pessiä määrittävät romaanin aikana ne monet narratiivit, kuten uutiset, tietotekstit, fiktiot, joita peikoista kirjoitetaan. Niissä peikko rinnastetaan muun muassa muihin eläimiin kuten susiin ja ahmoihin sekä tarueläimiin kuten demoneihin. Samaan tapaan muista eläimistä kirjoitetaan ja kerrotaan erilaisten narratiivien avulla. Ihmisyyttä luodaan lokeroimalla eläimiä "muihin", asettamalla niille tarkat piirteet ja jättämällä huomiotta ne yhteiset rajapinnat, harsostot, joita eri eliöiden välille väistämättä syntyy.

Narratiiviin liittyy myös tapamme puhua muista olennoista. Ne nähdään lemmikkeinä, hoidokkeina, ruokana ja uhkana. Eläimiä kuvataan paitsi sanallisesti, myös piirtämällä, maalaamalla ja valokuvaamalla. Eläimiltä ei kysytä – ja kuitenkin Pessi asettuu Mikaelin kuvaamista vastaan aktiivisena toimijana ja katsojana. Voiko kyseessä silloin olla eläin? Myös Mikaelin ja myöhemmin Hämisen puheessa peikko saa muitakin kuin eläimellisiä piirteitä. Peikosta tulee vieras, joka lokeroimattomana asettuu tasavertaiseksi ihmisen kanssa. Tasavertaisuutta luo myös se seksuaalisuus, joka Pessin ympärillä koko ajan on.

Kun miettii Mikaelin miehiä, kyse on ihmissuhde – tai ehkä paremminkin parisuhde – draamoista. Pessin ilmaantuminen kuvioihin tekee Mikaelin ja Martesin välisestä suhteesta kolmiodraaman, johon Ecke myöhemmin tuo oman lisänsä. Rakkaussuhteiden selvittelyssä ei ole väliä, onko Pessi eläin vai ihminen. Pessin peikkous paljastuu Martesille ja Eckelle vasta useampi kuukausi sen jälkeen, kun Mikael löytää Pessin. Kumpikaan ei tunnu siinä vaiheessa edes huomaavan, että Mikael on rakastunut johonkin, joka ei ole ihminen. He tiedostavat vain Mikaelin ihastuksen johonkuhun *toiseen*.

Pessi siis muokkaa voimakkaasti romaanin henkilöiden elämää. Jos hahmot voidaan jakaa "voittajiin" ja "häviäjiin", joutuvat Martes ja Ecke selvästi jälkimmäiseen kategoriaan, samoin Pentti. Hämis puolestaan on yksi romaanin voittajista. Kohtausten aikana Hämis työstää loppuun erosta – sekä erosta Mikaeliin että omaan vaimoonsa – johtuvan surunsa ja kasvaa ymmärtämään sekä Mikaelin valintoja että omiaan. Toinen selvä voittaja on Palomita, joka pääsee eroon miehestään ja saa näin ollen *ihmisoikeutensa* takaisin

– eihän alistavan miehen luona lähes vankina asuminen täytä kovin monia ihmisoikeuksia, vaikka eläinten kohdalla nämä oikeudet melko usein riittävätkin.

Missä sitten menee se raja, joka erottaa ihmisen eläimestä ja Palomitan Pessistä? Kuten aiemmin totesin, Pessin eläimellisyys määrittyy ulkopuolisten tekstien suorista väitteistä (peikko on eläin), henkilöhahmojen käsityksestä peikon eläimellisyydestä, tästä johtuvasta alentamisesta sekä objektivoinnista, joka tapahtuu puheen kautta. Lisäksi niin romaanin maailmassa kuin todellisuudessakin ihmisillä on huomattavasti enemmän valtaa kuin eläimillä ja muilla olennoilla. Ihminen voi päättää eläimen kohtalon ja esimerkiksi Mikael päättää niin Pessin kuin monen jyräjän kohtalosta. Samalla Pessin eläimellisyyttä tukevat piirteet ovat lähellä sitä kuvausta, jota Palomitasta käytetään. Myös Palomita löytyy kuvana lehdestä muiden postimyyntimorsianten kanssa, eli hänet on laitettu johonkin kategoriaan ja kuvana sivuille. Pentti kohtelee Palomitaa kuin eläintä, ei juuri salli hänelle oikeuksia ja käyttää ehdotonta valtaa naista kohtaan. Valta voidaankin nähdä yhtenä erottavana tekijänä inhimillisyyden ja eläimellisyyden välillä. Kuitenkin myös Pessi ja Palomita käyttävät valtaa ja asettuvat näin inhimilliseen rooliin.

Pessistä ja Palomitasta onkin vaikea sanoa, kumpi on inhimillisempi. Nuori peikkopoika ja nuori nainen rinnastuvat toisiinsa. Onhan Pessillä paljon inhimillisiä piirteitä. Sillä voidaan nähdä tunteita ja se ymmärtää, mitä ympärillä tapahtuu. Se osaa rakentaa palikoista tornin ja maalata ”kalliomaalauksia”. Se tuhoaa itsestään otetun kuvan ja jopa on vihainen Mikaelille tämän palatessa Ecken luota. Kuitenkin se, ettei Pessi saa omaa ääntään kuuluviin, tekee siitä arvoituksellisen.

Palomitalla puolestaan on paljon eläimellisiä piirteitä. Kun Palomita näkee Pessin ensimmäisen kerran hän tietää ”vaistomaisesti” peikon olevan sairas ja samoin hän tietää, miten tulee toimia. Vaisto puolestaan on liitetty aina enemmän eläimiin kuin ihmisiin. Palomita on kasvanut lähempänä luontoa kuin tamperelaismiehet ja ehkä siksi luonto ja näin ollen Pessi on hänelle tutumpi. Vaikka Palomita edustaa omalla tavallaan sekä kulttuuria että kieltä, ei hän vieraassa maassa pysty selvästi kommunikoimaan kielen avulla. Ainoaksi selväksi avunpyynnöksi jääkin eläimellinen oven hakkaaminen. Perinteisesti naiseen ja etnisyyteen on liitetty luonto, vaistot ja herkkyyys, miehiin puolestaan kulttuuri, äly ja kovuus, ja tässä mielessä Pessi edustaa miestä ja näin ollen ihmistä enemmän kuin Palomita naisena. Toisaalta, Palomita on syntynyt ihmiseksi ja siksi häntä pidetään inhimillisenä. Edes ulkoinen määritelmä ei tuo selvää varmuutta kysymykseen. Peikko saa osakseen hyvin paljon ihmismäistä kuvausta: se kävelee kuin ihminen, sen kasvopiirteet ovat ihmismäiset

ja se kykenee jopa kommunikoimaan, Palomitalla puolestaan ”katselee [Mikaelia] kuin cockerspanieli” (EPEV, 156).

Palomita ja Pessi ovat kumpikin inhimillisyyden ja ei-inhimillisyyden rajalla. Samalla tavalla Mikael, joka ennen Pessin tapaamista on selvästi seissyt inhimillisyyden tällä puolen, liikkuu romaanin edetessä kohti rajaa, kunnes lopulta astuu rajalle ottaessaan Pessiä kädestä kiinni ja seuratessaan sitä peikkojen luolaan. Sisäisen inhimillisyyden ja ei-inhimillisyyden määrittäminen on lähes mahdotonta. Tietyissä tilanteissa ja tietyissä olosuhteissa elollisesta olenosta voidaan sanoa, onko hän ihminen ja inhimillinen vai ei. Määrittely voi kuitenkin eri henkilöiden ja eri tilanteiden kohdalla varioida. Romaanissa vain Ecke ja Pentti ovat selvästi ihmisiä ja inhimillisiä, muut hahmot saavat sekä inhimillisiä että eläimellisiä piirteitä.

Inhimillisuus ja ei-inhimillisuus sellaisina kuin olen ne tämän tutkielman aikana määritellyt, ovat *ihmisen* määritelmiä – ja näin sen täytyy olla, ainakin tällä kielellä, joka meillä on käytössämme, sillä se on eläimille ulkoista. Ihminen ei pääse todellisessa maailmassa eläinten pään sisään emmekä saa ehkä koskaan kuulla, mitä toiset lajit todella ajattelevat. Toki voimme tulkita eläimiä niiden lähettämien eleiden avulla, mutta samalla tavalla voimme ymmärtää toista ihmistä, joka puhuu meille vierasta kieltä. Yksinkertaiset perusviestit tulevat ymmärretyiksi, mutta syvällisiä ajatuksia ei voida vaihtaa. Edes samaa kieltä puhuvat läheiset ystävät tai perheenjäsenet eivät aina ymmärrä toistensa viestejä – miten siis olisi mahdollista ymmärtää kokonaan toisen lajin sisäistä maailmaa. Edelleen, ajatukset sellaisina kuin me ne tunnemme ovat hyvin kielellisiä ja siksi rajattuja vain ihmisille. Todellinen maailma pätee myös romaanissa *Ennen päivänlaskua ei voi*, jossa lukija ei missään vaiheessa pääse kuulemaan Pessin ajatuksia. Pessi kuitenkin välittää omaa ”kulttuuriaan” Mikaelille ja muuttaa monen ihmisen elämää omalla tavallaan, epäsuorasti, eläimellisesti, mutta ei silti välttämättä ei-inhimillisesti.

Rajan vetämisessä on myös vaaransa. Määritelmät synnyttävät ennakkoluuloja, esimerkiksi ”eläimet eivät voi tuntea” tai ”ihmiset voivat aina ajatella älyllisesti”. Ennakkoluuloista syntyvät ajatukset voivat estää uudenlaisten lopputulosten ja havaintojen syntymisen. Juuri tämä on yksi syy siihen, miksi Pessin on oltava peikko eikä esimerkiksi tavallinen villipeto, kuten ahma. Lukija hyväksyy fantastiselta teokselta paljon sellaista, mitä realistiselta kerronnalta ei hyväksyttäisi. Mikaelin rakkaus vaikkapa juuri ahmaan olisi ehdottoman tuomittava, peikkoon kuitenkin mahdollinen. Miten peikko sitten eroaa

ahmasta? Ei mitenkään – paitsi että emme ole luoneet sille niin vahvaa, määriteltyä kategoriaa eläimenä kuin todellisen maailman ahmalle.

Ehdottoman määritelmän ja rajanvedon sijaan onkin syytä keskittyä siihen, mitä rajalla oleminen merkitsee. Se, että kaksi toisilleen vierasta vierasta kohtaavat, mahdollistaa hyvin monenlaisia asioita. Voidaan sotia ja tappaa, voidaan rakastaa tai voidaan asettua siihen välille. *Ennen päivänlaskua ei voi* kuitenkin osoittaa, että sopuisasti rajalla oleminen mahdollistaa eniten. On vaikea suoraan sanoa, kuinka hyvin Mikael on viihtynyt elämässään ennen Pessiä ja mahdotonta tietää, kuinka hän viihtyy peikkojen kanssa, mutta rajalla ollessaan hän tuntuu hyväksyvän itsensä ja omat tarpeensa ja lähtevän seuraamaan omaa onneaan. Mikael ja Pessi ovat molemmat rajalla, samoin Palomita. He eivät ole puhtaasti inhimillisiä eivätkä puhtaasti eläimiä, mutta sillä ei lopulta ole väliä.

Alussa esiin nostamani laulu ”Päivänsäde ja menninkäinen” päättyy onnettomasti, kun menninkäisen ja keijun yhteinen elämä tuomitaan epäonnistumaan ja heidän on eletävä erillään. *Ennen päivänlaskua ei voi* antaa kuitenkin vaihtoehdoisen kuvan, sillä Mikaelin ja Pessin yhteiselolle annetaan mahdollisuus. Kuvaus voidaan nähdä myös ihmisen ja eläimen tai ihmisen ja luonnon välisenä mahdollisuutena. Ihmisen ja eläimen, ihmisen ja luonnon on mahdollista elää yhdessä sopuisasti, kunhan ihminen hyväksyy oman asemansa tasavertaisena luonnon ja muiden olentojen kanssa.

Vastakohtien asettaminen inhimillisyyden ja ei-inhimillisyyden välille on siis turhaa. *Ennen päivänlaskua ei voi* näyttää, että ei ole syytä jakautua ”meihin” ja ”niihin”, vaan yhteiselo on mahdollista. Toisaalta ilman vastakohtaisuutta ei ole inhimillisyyttä. Inhimillisyyden rakentuu sen varaan, mikä ei ole inhimillistä. Kielellinen ihminen tarvitsee määritelmän myös itsestään, ja siksi tarvitaan myös vastakkainasettelua. Tärkeää olisi kuitenkin nähdä, että vastakkainasettelu mahdollistaa rajan vetämisen, mutta rajan ei pitä olla staattinen; on oltava joko rajan sillä tai tällä puolella. *Ennen päivänlaskua ei voi* kertoa siitä, että rajalle voi myös jäädä.

LÄHTEET

Tutkimuskohde:

EPEV = Sinisalo, Johanna 2000: *Ennen päivänlaskua ei voi*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Muut kaunokirjalliset lähteet:

Kokko, Yrjö 1982: *Pessi ja Illusia*. Helsinki: WSOY.

Tutkimuskirjallisuus:

Aaltola, Elisa 2013: Johdanto: Ihminen, eläin vai molemmat? Teoksessa *Johdatus eläinfilosofiaan*. Toim. Elisa Aaltola. Helsinki: Gaudeamus.

Aaltola, Elisa & Keto, Sami 2015: Johdanto. Teoksessa *Eläimet yhteiskunnassa*. Toim. Elisa Aaltola ja Sami Keto. 2. painos. Helsinki: Intokustannus.

Bennett, Andrew & Royle, Nicholas 2009/2014: *An Introduction to Literature Criticism and Theory*. Fourth edition. London and New York: Routledge.

Garrard, Greg 2004/2005: *Ecocriticism*. The New Critical Idiom. London: Routledge.

Gustafsson, Salla & Haapoja, Terike 2015: Mistä ei voi puhua – Taide, eläin ja kielen ulkopuolinen. Teoksessa *Eläimet yhteiskunnassa*. Toim. Elisa Aaltola ja Sami Keto. 2. painos. Helsinki: Intokustannus.

Haraway, Donna J. 2008: *When Species Meet*. University of Minnesota Press, Minneapolis.

Haslam, S. Alexander & Reicher, Stephen D. & Platow, Michael J. 2012: *Uusi johtamisen psykologia*. Suomentanut Marja Ahokas. Helsinki: Gaudeamus.

Karkulehto, Sanna 2004: Sateenkaaren tuolla puolen. Johanna Sinisalon *Ennen päivänlaskua ei voi* -romaanin tarjoamat reitit queer-luentaan. Teoksessa *Pervo pidot. Homo-, lesbo- ja queer-näkökulmia kirjallisuudentutkimukseen*. Toimittaneet Lasse Kekki ja Kaisa Ilmonen. Helsinki: LIKE.

Lahtinen, Toni & Lehtimäki, Markku 2008: Johdatus ekokriittiseen kirjallisuudentutkimukseen. Teoksessa *Äänekäs kevät. Ekokriittinen kirjallisuudentutkimus*. Toim. Toni Lahtinen ja Markku Lehtimäki. Tietolipas 222. Helsinki: SKS.

Leskelä, Ari & Kari, Virpi & Helismaa, Markku 1999: *Sanojen takana Repe Helismaa. 90 Reino Helismaan laulua*. Jyväskylä: Gummerus.

Lévi-Strauss, Claude 1963: *Structural Anthropology*. Translated by Claire Jacobson and Brook Grundfest Schoepf. New York: Basic Books.

Lummaa, Karoliina & Rojola, Lea 2014: Johdanto: Mitä posthumanismi on?. Teoksessa *Posthumanismi* (toinen painos). Toim. Karoliina Lummaa ja Lea Rojola. Eetos-julkaisuja 15. Turku: Eetos.

Morton, Timothy 2010: *The Ecological Thought*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Sihvonen, Jukka 2014: Ihmiskuvia, eläimiä ja antropologisia koneita. Teoksessa *Posthumanismi* (toinen painos). Toim. Karoliina Lummaa ja Lea Rojola. Eetos-julkaisuja 15. Turku: Eetos.

Signer, Peter 2013: Kaikki eläimet ovat tasavertaisia. Teoksessa *Johdatus eläinfilosofiaan*. Toim. Elisa Aaltola. Suomentanut Johanna Koskinen. Helsinki: Gaudeamus.

Steinby, Liisa 2013: Mitä on kirjallisuus? Teoksessa *Johdatus kirjallisuudenanalyysiin*. Tietolipas 238. Toimittaneet Aino Mäkikalli ja Liisa Steinby. Helsinki: SKS.

Soper, Kate 2012: "The Humanism in Posthumanism". *Comparative Critical Studies*, Volume 9 Issue 3, Page 365-378, ISSN 1744-1854 Available Online Oct 2012.

Tuomivaara, Salla 2015: Saako ihmistä sanoa eläimeksi? Teoksessa *Eläimet yhteiskunnassa*. Toim. Elisa Aaltola ja Sami Keto. 2. painos. Helsinki: Intokustannus.

Painamattomat lähteet:

Asikainen, Suvi 2008: Pessi ja alluusio: reaalioiden ja intertekstuaalisten viittausten käännökset Ennen päivänlaskua ei voi -teoksen englanninnoksessa. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.

Heinonen, Mari 2003: Peikko kaupungissa: intertekstuaalinen luenta Johanna Sinisalon romaanista Ennen päivänlaskua ei voi. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.

Hyypä, Anne 2018: "Eläin. Eläin?" Inhimillisen ja ei-inhimillisen väliset rajapinnat Johanna Sinisalon romaaneissa *Ennen päivänlaskua ei voi* ja *Enkelten verta*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto.

Korhonen, Henna 2016: "Ihminen - hirmuhallitsija vai tasavertainen osa luontoa? Myyttien ja mahdollisten maailmojen suhde ympäristötietoisuuden rakentumiseen Johanna Sinisalon romaaneissa *Ennen päivänlaskua ei voi* (2000) ja *Enkelten verta* (2011) sekä novelleissa "Palvelukseen halutaan kokenut neitsyt" (1985) ja "Metsän tuttu" (1991). Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.

Linkki verkkojulkaisuun: ><http://tampub.uta.fi/handle/10024/97041><

Langley, Liz 14.2.2015: What do Animals See in the Mirror? Julkaistu National Geography -lehden sähköisessä versiossa.

Linkki verkkojulkaisuun [luettu 11.1.2018]:

><https://news.nationalgeographic.com/news/2015/02/150214-animals-behavior-mirrors-dolphins-dogs-self-awareness-science/><

Valio 24.9.2019: Valio. Vapaan lehmän maito. Linkki videoon [katsottu 18.10.19]:
>https://www.youtube.com/watch?v=FK2sQ7u_cLU<